Liga pentru unitatea culturală a tuturor Românilor

ROMÂNIA

ŞI

POPOARELE BALCANICE

DE

V. Arion, V. Pârvan, G. Vâlsan, Pericle Papahagi şi G. Bogdan-Duică.

Preţul : Lei 1,25.

BUCUREŞTI

TIPOGRAFIA ROMÂNEASCA, STR. IZVOR, 14

1913.

ROMÂNIA

ŞI

POPOARELE BALCANICE

Liga pentru unitatea culturală a tuturor Românilor

ROMÂNIA

ŞI

POPOARELE BALCANICE

DE

V. Arion, V. Pârvan, G. Vâlsan, Pericle Papahagi
şi G. Bogdan-Duică.

BUCUREŞTI

TIPOGRAFIA ROMÂNEASCA, STR. IZVOR, 14
1913.

PREFAȚĂ

Războiul balcanic a pus patriei noastre întrebarea: «România. ce faci tu, ce vei fi tu în viitor?»

Toată lumea românească a dat răspuns.

Liga pentru unitatea culturală a tuturor Românilor» l-a dat într'o serie de conferințe rostite în două seri în sala Ateneului român și în multe adunări populare.

O parte din conferințe, cele mai caracteristice, se găsesc în acest volum.

Meetingurile ținute de secțiile ligei din toată țara au dat glas simpatiei calde pentru frații din Macedonia și au pus în lumină clară interesele naționale ale vieții noastre de aici înainte. Incoronarea adunărilor a fost marele meeting din capitală, ținut Duminecă, în 18 Noembre 1912, în sala Eforiei. Dintre cuvântările ținute acolo de Români distinși, reproducem aici numai două: pe ale președintelui «Ligei». Regretăm că nu le avem întregi și că, nefiind stenografiate, trebue să ne mulțumim cu notele gazetelor.

Trimițându-le în lume, credem că vorbirile și conferințele vor fi încă de folos acelui mare public care se interesează de soarta poporului român de pretutindeni.

G. Bogdan-Duică,
secretar general al Ligei.

Prietenia noastră cu Bulgaria viitoare

Prin pacea, care se va încheià, între alianța balcanică și Turcia se va creià în Orientul balcanic un nou «status-quo» la menținerea căruia, în afară de cele două puteri mari, Austria și Rusia, nu va fi direct interesat decât unul singur dintre statele balcanice: Bulgaria. In adevăr, Grecia va mai avea de luptat pentru unirea cu patria mumă a insulelor dinspre Asia-Mică, precum și a unei părți chiar din litoralul Macedonic sau Asiatic. Serbia și Muntenegru, strânse în aceleași cătușe economice ca până acum. de Austria, vor agita în Bosnia și Herțegovina, sprijinite pe părinteasca prietenie a Rusiei. Cât privește Turcia și Albania, ele vor fi de aici înainte remorcate de diferite puteri mari, ca Anglia, Austria, Italia ori Rusia, neavând un cuvânt hotărâtor pe baza unei politici pur naționale.

Singură Bulgaria își va fi îndeplinit nu numai idealurile ei de unitate națională, dar va fi cucerit chiar o sumă de teritorii streine, cu caracter colonial, întinzându-se până la Marea Egee, cel puțin între Dede-Agaci și Seres, dacă nu chiar până la Salonic și golful Xeros. O întindere de caracter imperialist, mai departe către Constantinopol, îi va fi făcută probabil imposibilă de celelalte puteri, cari au tot interesul ca strâmtorile să fie în mâna unei puteri maleabile ca Turcia.

Cel mai primejdios element de desordine în Orientul Europei se arată însă a fi pe viitor România. Naționaliștii români își manifestă de pe acum intențiile lor dușmănoase față de Austria și Rusia, dela cari au de cucerit Banatul, Ardealul, Bucovina și Basarabia. Unitatea de interese a Rusiei cu Austria în ce privește apărarea față de dușmanul lor comun, România, le va face ca cel

puţin în această chestie să fie de acord. Nici Austria biruitoare, împreună cu România, împotriva Rusiei, nu va da — se crede, mai târziu — României Basarabia ; nici Rusia biruitoare, împreună cu România, împotriva Austriei, nu va da României Ardealul (decât doar în schimbul Moldovei întregi).

Naţionaliştii români, având, probabil, în vedere aceste consideraţii, s'au gândit la o alianţă a României cu puterile din Balcani, prin ajutorul cărora să poată lua cel puţin dela Austria ţinuturile româneşti de peste Carpaţi. Pentru a-şi asigura această prietenie, numiţii naţionalişti au declarat că se bucură sincer de toate progresele Bulgariei şi Serbiei, că nu au nici cea mai mică pretenţie de rectificare de graniţă, ori de amestec politic în peninsula Balcanică, mulţumindu-se cu un simplu episcopat şi cu asigurarea libertăţii limbii române în şcoală şi biserică pentru Românii din Macedonia, întru cât toate tendinţele şi toate idealurile româneşti, au a fi susţinute şi desvoltate spre Nord, iar nu spre Sud.

Fără îndoială, dintre toate statele balcanice cel mai puternic şi pe sprijinul căruia s'a pus cea mai mare greutate e viitoarea Bulgarie mare. Acest stat e şi singurul care în viitor va puteà face o politică neatârnată naţională, el fiind despărţit de Rusia prin România, iar de Austria prin Serbia, şi ca atare absolut neaccesibil unui atac din partea acestor două puteri. Dinpotrivă, Serbia pentru un viitor necalculabil de îndelungat va fi o simplă anexă a Rusiei în Balcani. Admiţând acum, din partea României, o renunţare deplină şi definitivă la Basarabia, România ar puteà, în cel mai bun caz, să se bucure de un sprijin din partea Rusiei, analog cu cel acordat Serbiei şi impunând politicei române, pentru toată viitorimea, un caracter slavofil, dacă nu chiar slavomorf.

Admiţând aceste fapte, Bulgaria va fi totuşi nevoită să facă o politică austrofilă şi antirusă. Deşi stat slav, ea nu şi poate vedea garantată viaţa ei specific naţională, decât într'o sustragere dela influenţa prea covârşitoare a Rusiei. Înglobarea României în sfera de interese a Rusiei înseamnă pentru Bulgaria ajungerea Rusiei la graniţele ei şi deci subjugarea ei politică şi culturală de către Rusia.—De altă parte, Bulgaria, ajunsă la Marea Egee şi mărginindu-se direct cu Grecia, va intra cu Grecia în acelaş conflict de interese pe uscat, dar mai ales pe mare, în care se află Germania cu Anglia. E probabil că din această cauză ea se va uni cu stăpânitoarea insulelor greceşti şi coastei asiatice greceşti, Turcia, şi

Fig. 1. — *Bulgaria*
Români câmpeni în Vidin

Fig. 2. — *Bulgaria*
Săteni din Sipîcova (Pădureni) la bâlciu

deci ea se va întâlnì în susţinerea imperiului otoman, ca putere mare în Asia-Mică, şi cu Germania, cea de-a doua mare putere a Triplei-Alianţe. Dacă politica Bulgariei va fi condusă în această direcţie consequent şi prudent. ea va stăpânì cât de curând prin comerţul şi marina ei de război bazinul răsăritean al Mediteranei.

Pentru o Bulgarie concurată şi ameninţată mereu de Greci in Sud, va fi de un interes vital o asigurare a granitelor ei în Nord. Această asigurare se va puteà face numai în două chipuri: sau printr'o prietenie sinceră cu o Românie mai puţin puternică decât ea, şi care să-i servească ca un element izolator dinspre cele două mari puteri, deopotrivă de absorbante ca influenţă, Austria şi Rusia, — sau. dacă România va părăsi tradiţionala ei politică paşnică şi va încerca să se mărească, periclitând echilibrul apropiatului «status quo» al păcii din Londra, atunci Bulgaria va fi nevoită să intre chiar în alianţă cu cele două puteri ale Triplicei, Austria şi Germania, cu care—am văzut cum — Bulgaria va fi pentru totdeauna strâns legată în interesele ei culturale şl economice. In special, Austria şi Bulgaria îşi vor garanta reciproc integritatea teritoriului din partea unui atac al României.

Am omis până acum de a vorbi de Serbia pentru următorul motiv evident: Serbia prin ea însăşi nu va puteà fi primejdioasă nici Austriei, nici Bulgariei. Unită cu România, dar fără Rusia, ea de asemenea nu va puteà realiza idealurile ei naţionale. Unită şi cu România, şi cu Rusia, Serbia va deveni primejdioasă, ca şi România, atât pentru Austria, cât şi pentru Bulgaria. O Bulgarie puternică va puteà însă ţine în frâu, graţie mai ales splendidei graniţe, pe care Bulgarii o au dinspre noi, toate forţele româneşti. La sfârşitul războiului, Serbia şi Rusia fiind biruitoare (presupunem cel mai bun caz) îşi vor luà ce le va plăcea din Austro-Ungaria, asigurând României, iarăşi în cel mai bun caz, integritatea teritoriului ei *actual* (minus Moldova şi plus Ardealul).

Din toate cele de mai sus rezultă în chip logic că după încheierea păcii cu Turcia, Bulgaria va fi nevoită din pricina duşmăniei cu Grecia şi a fricii de o prea mare dragoste din partea Rusiei, să intre la înţelegere cu Tripla-Alianţă. Dacă această înţelegere îi va reuşi, ceeace este foarte probabil dat fiind bunul nume de care se bucură mai ales în urma războiului, România nu va mai aveà decât două alternative: aruncarea fără discuţie în braţele Rusiei şi o alianţă cu Serbia, în vederea realizărei idealu-

rilor ei naţionale peste Carpaţi, —sau, cum e mai probabil, o prietenie foarte obsequioasă, ca şi până acum, atât cu Austria, cât şi cu Rusia, şi deci o prietenie absolut neturburată şi cu Bulgaria.

Bulgaria nu are în adevăr, în împrejurările actuale, precum şi în cazul unei rămâneri a noastre în aceiaşi situaţie, nici o nevoie ca să ne ia Dobrogea. Iar dacă pe viitor, prin cine ştie ce imprudenţă a noastră, ea s'ar vedea nevoită a interveni împotriva României. încă tot nu ar fi nevoie ca să se întindă mai departe, creindu şi o duşmănie prea mare la noi, căci o graniţă mai bună ca cea de astăzi, în orice caz, n'ar puteà căpăta spre noi

Incheind deci această primă parte a expunerii mele, sunt de părere: 1) că toate interesele Bulgariei viitoare stau în perfectă concordanţă cu acelea ale Triplei-Alianţe, iar nu cu acelea ale puterilor ortodoxe, Grecia. Serbia şi Rusia; 2) că România va puteà păstra prietenia cu Bulgaria numai întru atât de strâns şi întru atât de continuu, întrucât neamul nostru va renunţa la orice ideal politic naţional peste Carpaţi.

* * *

Trec acum la partea a doua a problemei.

Dacă prietenia noastră cu Bulgaria exclude orice ideal naţional în Nord, care este pentru momentul de faţă linia noastră de conduită?

Evident că o Românie, care din punctul de vedere al graniţei stă la discreţia Bulgariei, nu mai poate fi pe viitor capabilă de nici un act de voinţă naţională, care ar contracarà măcar cât de puţin interesele Bulgariei. Presupunând însă, că peste câteva decenii împrejurări politice excepţional de favorabile ne-ar îndemna să încercăm realizarea idealului nostru politic naţional, situaţia noastră faţă de Bulgaria va fi aceasta: 1. Pentru cazul că ar lupta contra noastră. ea va puteà invada ţara şi toate forţele noastre de abia vor fi deajuns pentru a o alunga. 2 In cazul când va păstra neutralitatea, cum am păstrat-o noi astăzi, ea va cere cel puţin compensaţii economice, dacă nu şi teritoriale, chiar pentru cazul când noi n'am obţine nimic prin războiul nostru. 3 In cazul pe care noi îl credem imposibil (precum pe cel de al doilea îl credem puţin probabil) că Bulgarii ne-ar da ajutor pentru războiul nostru, ei vor cere în chip firesc compensaţii teritoriale.

De unde le vom da? In situaţia actuală, singura soluţie

care ni se pare potrivită cu interesele noastre naționale este aceia de a ne asigurà oare care libertate de acțiune în toate direcțiile, nelăsându-ne terorizați ca până acum chiar și de cel mai mic dintre statele care ne inconjură. Dacă nu am mobilizat la începutul războiului balcanic, n'am făcut rău, căci am fi fost odioşi în fața întregii lumi civilizate, că nu lăsăm pe creştinii din Balcani să şi libereze pe frații lor oprimați. Dar că n'am încheiat atunci o convenție cu Bulgaria în sensul anexării cadrilaterului, imediat ce Bulgaria ar fi anexat vreun teritoriu din Turcia, aceasta a fost şi imprudent şi nepatriotic. Astăzi, după jertfele făcute, Bulgaria nu ne mai poate da cadrilaterul, pe care înainte de război, după cum au spus-o singuri prin ziarele lor, ni l-ar fi dat fără nici o supărare, având în vedere întinsele teritorii pe cari se gândiau să le cucerească în Macedonia şi în Tracia, şi pe care astăzi le-au cucerit, nu cu ajutorul nostru binevoitor, ci împotriva bănuelilor şi invidiei noastre (cel puțin aşà au tot dreptul să gândească, după chiar vorbele unora de-ai noştri). Dar nu numai cadrilaterul, ci nici o palmă de pământ nu mai pot cedà ei astăzi nimănui fără războiu.

Dacă totuşi, amenințați şi din partea Turciei şi din partea Greciei, ar crede oportun ca, deocamdată, să cedeze amenințărilor noastre, dându-ne o modestă rectificare de frontieră, resentimentul lor nu va fi mai mic, decât dacă le-am fi luat prin război linia Şiştov-Burgas.

Prin urmare, astăzi nu ne rămâne decât sau să renunțăm la tot, cu pace şi prietenie, abdicând fireşte şi pe viitor dela orice idealuri mai îndrăznețe, — sau să purtăm război pentru cucerirea unui cât mai mare ținut, pe care în viitor să li-l ținem înainte ca o compensație dreaptă şi meritată a ajutorului efectiv ce ni l-ar da pentru realizarea idealurilor noastre. Fără ostatici bulgari, pe care să-i avem ca chezăşie pentru bunul tratament al fraților noştri din Macedonia, incorporați, tot prin nevrednicia noastră, la Statele balcanice, iar nu liberați şi ei printr'o Macedonie autonomă, -- pe care n'am cerut-o oficial şi pentru care nu mai putem azi face războiu — noi nu vom puteà niciodată ridicà glasul, aşà ca să fim ascultați la Sud, atunci când frații noştri vor fi oprimați.

Fără un război, care să ne ridice şi în fața noastră şi în fața Europei, astfel ca să nu cădem aici pe al doilea ori al treilea plan față de Bulgari şi Sârbi, şi care să ne dea în mână un teri-

toriu de schimb pentru alte teritorii scumpe nouă, zădarnic ne mai gândim la unitatea noastră națională.

Câtă vreme Bulgaria nu ne va respectà, temându-se de noi, ea nu va fi nici prietena, nici ajutătoarea noastră. Nu păstrează nimeni prietenie cuiva pe care îl disprețuește.

Imprejurările vitrege, pe care le-am analizat în partea întâi a acestei expuneri, constatând că se opun realizării idealului nostru național, nu pot fi înfrânte decât prin curaj civic, încredere în noi înșine și forță reală economică și armată.

Prietenia statelor balcanice nu ne poate da, chiar de ar vrea ele, unitatea noastră națională. Iar dacă această unitate nu se poate înfăptui decât prin sprijinul brațelor românești, atunci orice individ în plus, locuind în granițele statului român, crescut în orice direcție, va fi de ajuns de bun măcar ca «chair à canon», dacă nu și ca element activ în cultura românească.

Și totuși încheind îmi aduc aminte de spectrul care îi înspăimântă pe ai noștri, spre a nu face război cu Bulgaria și a rămâne în binecuvântata pace de până acum: Este amenințarea cu Rusia, la care nu îndrăznim să răspundem cu amenințarea cu Austria, întrucât față de purtarea noastră din ultimul timp, când după 30 de ani de politică filo-austriacă fără foloase, puteam face un an această politică cu multe foloase, noi am jignit această putere și i am arătat noi înșine că nu știm să ne folosim de prietenia ei.

Urez partizanilor oficiali și neoficiali ai alianței noastre cu Balcanicii mai mult succes în exploatarea legăturilor de prietenie cu acești noi protectori ai noștri.

15 Decembre, 1912. **V. PÂRVAN**

ROMÂNII DIN BULGARIA ŞI SERBIA

(Aşezare, vechime, număr, fizionomie, stare economică şi socială)

Insemnatele evenimente din Balcani au fost, din punct de vedere naţional, un fericit prilej de a se aduce la cunoştinţa celor mulţi elementul românesc din Bulgaria şi Serbia, — element până acum ignorat nu numai de publicul mare, ci chiar de o parte a păturei culte româneşti. Foarte mulţi cititori de ziare au fost miraţi citind telegrame care vestiau că Sârbii au pus în fruntea focului din Balcani *regimentele româneşti* din Craina, Pojarevaţ, Timoc şi că la Şiştov în Bulgaria preotul, dând binecuvântarea trupelor care plecau spre războiu, s'a rugat pentru Regele Carol şi a vorbit aducând elogii vitejiei Românilor din care se compune *majoritatea garnizoanei Şiştov*. Tot acolo colonelul, care trebuià să ducă în grabă prima hrană pentru tunurile turceşti, a declarat că e mândru că are sub comanda sa ostaşi români, pe care i-a admirat *şi în războiul cu Serbia* (1886), „când soldaţii de origină românească au luptat cu multă vitejie".

Zvonul despre această populaţie românească nu s'a răspândit numai în ţara noastră. Ziarele străine, comentând atitudinea actuală a României, încep a pomeni de Românii din Bulgaria şi Serbia. Avându-i în vedere „Deutsches Volksblatt" scoate concluzii destul de îndrăzneţe :

„Alianţa balcanică face războiu pentru un principiu naţional, spre a desrobi popoarele balcanice. Insă în Bulgaria locuesc 80 de mii de Români, în Serbia 100 de mii. Ar fi dar drept şi nimerit a-i alipi pe aceştia de Români".

Nu e gândul meu să discut dreptatea sau nedreptatea unei astfel de concluziuni. Cred însă că, dacă astfel de lucruri se pun în discuție, ele trebue puse *cu toată preciziunea posibilă de date și de informațiuni.* Din această convingere a rezultat memoriul de față. El se întemeiază fie pe observațiuni proprii adunate în călătoriile la Românii din Serbia și Bulgaria [1]), fie pe literatura serioasă asupra acestei chestiuni.

Românii din Bulgaria se întind în grup foarte compact pe malul Dunării, între orașul Vidin [2]) și râul Timoc, fiind astfel în continuare cu Românii din Serbia. Această bucată de pământ, cu adevărat românească în privința populației, cuprinde 36 sate curat românești. O altă fâșie de populație românească începe pe malul Dunării dela Rahova și ține până spre Șiștov (adică dela gura Jiului până la Zimnicea), iar dela Turtucaia, oraș cu mulți Români (în fața căruia se varsă Argeșul), începe alt ținut românesc, care cuprinzând Silistra se întinde până la hotarul Dobrogei, formând astfel o fâșie continuă cu Românii de aci. In afară de aceste grupări compacte, mai există, sau pe malul Dunării ca la Lom-Palanca, sau risipite în interiorul Bulgariei ca la Plevna și în jurul Vraței, alte multe puncte de populație românească.

In total sunt în Bulgaria, numărând numai satele descrise de profesorul Weigand [3]), 91 comune în care locuesc Români, iar între acestea 45 comune au numai populație românească. Acì nu sunt trecuți însă Aromânii care în vreo 30 comune trăesc în minoritate lângă Bulgari, iar în munții Rodope au pe înălțimi 12 sate, între care unul Băkiță cu 1000 locuitori [4]).

Înainte existau și mai multe localități cu Români, și în această privință marele învățat Jirecek [5]) afirmă hotărât că „elementul românesc a fost în Bulgaria cu mult mai puternic și că o mulțime de Români s'au slavizat de multă vreme". Un

1) Aceste călătorii făcute împreună cu colegul G. Ciuglea, din inițiativa noastră proprie, au avut scop pur științific — geografic, etnografic și linguistic.

2) Sau *Diiu*, cum îi zic Românii care încă mențin o numire străveche.

3) *G Weigand:* Rumänen und Aromunen in Bulgarien, Leipzig, 1907.

4) *G. Weigand*, passim.

5) *C Jirecek,* Das Fürstentum Bulgarien, Wien 1891, pag. 123.

document geografic destul de recent avem şi în harta lui Lejean (lucrată în 1857), care între apele Ogost şi Vid însemnă o mare pată de Români veniţi, după spusa autorului, în vremea regulamentului organic. In această hartă sunt arătate ca româneşti satele: Ogodeni, Peştenii mari şi mici, Cireni, Tudoriţeni, Bruşieni, Cremeni, etc., care după numire se cunosc că sunt româneşti. Românii de aci, pe care Jirecek îi credeà numai păstori macedoneni veniţi pentru iernat, sunt atestaţi din nou ca statornici de Weigand, care îi găseşte încă în cinci sate ale acestui ţinut.

Insă ţinutul cel mai întins, care pare a fi fost odată puternic populat cu Români, este cel din jurul actualei capitale bulgăreşti, Sofia. Pe o întindere cât a Dobrogei sunt presărate numiri vechi româneşti (Murgaş, Văcărel, etc.). Studiindu-le profesorul Weigand ajunge la încheerea că aci a fost o populaţie românească între secolul 10 şi 15. populaţie care nu erà macedo-română, ci mai curând din grupul carpatic.[1]

Faţă de această vechime aşezările româneşti de lângă Dunăre se pot meni nouă, cu toate că nu *prea* nouă. D. profesor Iorga găseşte pe la 1600 Români în jurul Cernavodei[2] şi dacă avem în vedere că acelaş Bărăgan se întinde în faţa malului drept al Dunării până la Turtucaia, putem bănui că populaţie românească a putut trece de mult şi în împrejurimile Silistrei, unde de altminteri erà vad mai însemnat decât la Cernavoda. Cu această presupunere coincide faptul că în satul Vaidomir lângă Silistra există tradiţia că Românii sunt veniţi de peste două sute de ani.[3] Aceiaş tradiţie de peste o vechime de 200 de ani există şi în satul Samovid de lângă Nicopol.[4]

Pricina trecerii Dunării de populaţia românească probabil n'a fost numai una. Desigur că şi în Dobrogea au venit să populeze malul bulgăresc mulţi păstori cari rătăceau cu oile în stepele noastre. In această privinţă e caracteristic faptul că fâşiile de populaţie românească în Bulgaria coincid cu regiunile unde stepa e mai puternic desvoltată în Rómânia. Insă

1) *Weigand*, op. cit. pag. 47-50.
2) *N. Iorga*, Geschichte des rum. Volkes. Gotha 1905, II pag. 389.
3) *Weigand*, op. cit. pag. 91.
4) Id. pag. 38.

pricina cea mare a acestei mutări în altă ţară a fost regimul de stoarcere la care erà supusă ţărănimea în epoca fanariotă şi în vremea regulamentului organic. Bolintineanu în 1848, trecând pe Dunăre ca prizonier turc, e întâmpinat, unde şaica lui trăgeà la mal bulgăresc, de blestemele mulţimii româneşti venite în marginea apei la vestea că trec pe Dunăre boeri români. [1]).

In privinţa numărului, aceşti Români din Bulgaria sunt socotiţi la 1857 de Lejean la 40.000. Numărătoarea din 1881 îi dă 49.070. Cifra nu e exactă şi e suspectată şi de Jirecek [2]), care dă cazuri concrete de unde se vede cum numărătoarea treceà la alte rubrici populaţiunea românească. In ultimul timp statistica bulgărească, pusă pe baze ştiinţifice serioase, s'a apropiat de rezultate mult mai admisibile. Astfel recensământul din 1887, publicat în 1903, [3]) dă 71.699 Români, iar în o lucrare recentă a profesorului Ischirkoff [4]) sunt amintiţi dupa socotelile din 1905, 88.109 locuitori bulgari „care vorbesc româneşte", iar Români macedoneni 1738, deci un total de circa *90.000 Români mărturisiţi de însăşi statisticele bulgăreşti* (în 1905). Urmând strict datele bulgăreşti şi adăogând creşterile cuvenite populaţiunii româneşti, urmează că ,în Bulgaria, înainte de războiul actual, se aflau, în afară de Aromâni, vreo 95.000 Români.

Se ştie însă că într'un stat naţional o cercetare statistică, oricât de serioasă, făcută de autorităţi, va fi în totdeauna defavorabilă elementelor de naţionalitate străină. Se ştie de asemenea că populaţiunea străină, mai ales când e într'o stare primitivă de cultură, din teama sau din speranţa unor foloase, îşi tăgădueşte naţionalitatea, declarându-se ca făcând parte din neamul stăpânitor. [5]) Desigur Aromâni nu se poate să fi fost în 1905 numai 1738. In aceeaş vreme Weigand găseşte numai păstori aromâni vre-o 3000. Afară de aceştia, Macedo-românii alcătuesc o colonie destul de frumoasă la Sofia (vre-o 2000

1) *D. Bolintineanu*, Călătorii pe Dunăre, Bucureşti 1911.

2) *Jirecek* op. cit. pag. 116 şi 118.

3) *Th. Ivantschoff*, Résultats définitifs de recens. de la popul. dela princip. de Bulgarie, Paris 1903.

4) *I. Ichirkoff*, Die Bevölkerung in Bulgarien und ihre Siedelungsverhältnisse (Petermann's Mitt. 1911).

5) Pentru cazul nostru cf. *Weigand*, op. cit. p. 57—58.

Fig. 3. — *Bulgaria*
„Gheorghe ăl mic“ din Stanotăm, deputat în Sobranie.

după Weigand, declaraţi însă 739), sunt risipiţi prin toată Bulgaria de sud ca hangii, negustori, argintari şi alcătuesc, după Jirecek şi Weigand, o parte din populaţia satelor Peştera, Samotov, Bercoviţa, Orchanie, etc.

Asemenea şi cifra Românilor dela Dunăre, calculată după statistică, este probabil subt realitate. Corespondenţa de ziar care pomeniă de majoritatea românească a garnizoanei Şiştov este semnificativă în această privinţă. [1])

Fără nici o exagerare deci, în Bulgaria populaţia românească trece de 100.000 suflete.

Ca etnografie, Românii de lângă Vidin — cei pe care i-am văzut de aproape — se împart în *Pădureni* şi *Dunăreni*. Această împărţire pare determinată de aşezarea lor geografică: unii locuesc în ţinuturi de dealuri păduroase dela hotarul Serbiei, ceilalţi în şesul foarte mănos de lângă Dunăre. Din această pricină Pădurenii se ocupă mai mult de vite decât Dunărenii, cari sunt în deosebi plugari. Există însă şi diferenţe etnice. Pădurenii poartă căciulă mare, cioareci, iar femeile o cătrinţă foarte mărunt încreţită semănând cu a Bulgarcelor; pe când Dunărenii n'au cioareci, ci pantaloni, au flori multe pe cămaşe şi în genere port ca în stânga Dunării. Aceasta poate să însemne două strate de populaţie. [2])

Aceşti Români din Bulgaria în privinţa situaţiei materiale şi în privinţa culturii par a sta mai bine decât cei din Serbia şi din România. Cei izolaţi între sate bulgăreşti se desnaţionalizează. Grupul de sate din jurul Vidinului rezistă însă foarte bine. Aceştia au şi un deputat român în Stanotârn, iar negustorii din Vidin sunt nevoiţi să înveţe româneşte spre a-şi puteà desface marfa.

Noi—se pare—ţinem foarte puţin seamă de toţi Românii din Bulgaria, şi, ca să dau câteva *fapte* povestite de Românii

1) E de semnalat şi următoarea telegramă: „Sofia 24 Oct. — In urma unei statistice făcute de statul major general s'a stabilit că actualmente se află încorporaţi în armata bulgară 26.000 de soldaţi de origine română... Toţi aceşti soldaţi sunt pe câmpul de bătaie". (Viitorul, 26 Oct. 1912).

2) D. prof. *Weigand*, cu privire la port, crede că populaţia românească a adoptat întru totul portul bulgăresc. Insă atât la Dunăreni cât şi la Pădureni sunt deosebiri evidente care face pe localnici să distingă imediat, după port, pe un Român de un Bulgar.

din localităţile respective, spun: la şcoala din Sofia, care uneori are, alteori n'are profesori, trimitem serioşilor Aromâni profesoare din Bucureşti, îmbrăcate după ultima modă; iar la Turtucaia, când Românii de aci ni se plâng că n'au institutori, trimetem ameninţarea că, dacă nu se astâmpără..., închidem şcoala!

Mărginindu-mă la aceste date asupra Românilor din Bulgaria, cred că pot trece la a doua grupă de Români, mult mai însemnată.

Românii din Serbia locuesc compact, lângă hotarul judeţului Mehedinţi, un ţinut care cuprinde *a şasea parte* din toată Serbia. Au pământ felurit, în care se află câmpii şi terase cu cereale, coaste cu vii minunate şi munţi cu păduri întinse, cu mine de cărbuni, cupru şi fier, cu marmoră şi ape minerale. La apus se întind până la Morava, râul care taie în jumătate ţara sârbească; la miazăzi trec de frumoasa piramidă a muntelui Rtanu şi reprezintă astfel punctul cel mai înaintat spre sud-est al grupului etnic daco-român.

Înainte se întindeau şi dincolo de Morava; şi călătorul care trece cu trenul dela Niş spre Belgrad e uimit când nu departe. de capitală dă de staţiunea *Vlaschi-Dol*, adică Valea românească, în care însă azi nu se mai află nici un Român. Spre S, spre izvoarele Timocului, hărţile actuale arată unele numiri cari dovedesc în trecut o populaţie românească: Vlaşcopolie (câmpia românească), Vlaşcoselo (satul românesc), Petruşa, Vlahovo, Tatmişiţa, Perij, Vlaşca. Un indiciu caracteristic de desnaţionalizare recentă e faptul că Ţiganii, între muntele Rtanu şi Pirot, în zece sate nu vorbesc decât româneşte. În Serbia de S-E mai ales, în jurul Pirotului şi Nişului, în vremuri de demult populaţia românească trebuie să fi fost destul de numeroasă, formând o continuare a populaţiei vechi româneşti din jurul Sofiei. Ea e pomenită în legile şi în hrisoavele vechilor ţari sârbi [1]), şi chiar acum unele localităţi ale ţinutului mai păstrează caractere distinctive, după care învăţatul sârb Cvijić a conchis că e vorba de o veche populaţie

[1]) *B. P. Haşdeu*, Resturile unei cărţi de donaţiune de pe la anul 1348, emanată dela împăratul sârbesc Duşan şi relativă la starea socială a Românilor de peste Dunăre. (Archiva istorică 1867, tom. III, p. 85—196).

românească desnaţionalizată [1]). De altminteri, în cuprinsul regatului sârbesc s'ar fi aflând peste 250 numiri de *sate* alcătuite din cuvântul *Vlah*, afară de alte numiri de râuri, munţi şi chiar ţinuturi întregi (Stari Vlah).

Mărginindu-ne la grupul compact românesc dintre Morava şi Timoc, în privinţa vechimii lui, mai toţi istoricii români şi sârbi sunt de acord: nu avem dovezi de o mare vechime a Românilor din aceste ţinuturi [2]). De fapt însă nici aci nu trebuie să ne gândim la o populaţie *prea* nouă. Un document al Academiei române [3]) pomeneşte în vremea lui Matei Basarab, deci înainte de 1654, de un sălaş de Ţigani trecut peste Dunăre în ţinuturile sârbeşti. Bine înţeles e vorba de Ţigani, dar cum treceau Ţiganii puteau trece şi Românii clăcaşi. Lucrul se confirmă printr'un alt document, acesta dela 1630 [4]), în care se pomeneşte de un sat întreg de Români fugiţi în apropierea Vidinului din pricina neomeniei boierului, care, speriat de urmările purtării sale, a trecut şi el Dunărea, spre a îndupleca prin făgădueli pe săteni să se întoarcă în ţară.

La 1696 marele geograf Marsigli, care călătoreşte pe Dunăre până la Rusciuc, pomeneşte pe Români astfel [5]): „Ii (Valachi) Danubii ripas accolere incipiunt, quae fiunt a Ramis montis Aemi et Carpati". Marsigli însemnă în hărţile sale pe malul sârbesc numiri evident româneşti ca Palancutza şi Banul. Dacă Românii locuiau la 1696 malurile Dunării de unde încep munţii, deci de pe la Golubaţ (întocmai ca acum), aceasta înseamnă că populaţia românească trebuie să fi fost în acest ţinut cu mult înainte de călătoria lui Marsigli [6]).

Cred că în această privinţă, în lipsa izvoarelor istorice,

---

1) *Dr. I. Cvijić*, Grundlinien der Geographie und Geologie von Macedonien und Alt-Serbien, Gotha 1908, p. 123 şi urm.

2) D. *N. Iorga* a exprimat odată părerea că „poate locuitorii dintre Timoc şi Morava alcătuiau legături între Românii din Dacia Traiană şi şi cei din Macedonia". (Arhiva dela Iaşi II, p. 368—399).

3) Comunicarea lui G. Giuglea.

4) Comunicarea d-lui Boga, care ne-a însoţit în 1911 la Românii din Serbia.

5) *A. F. Marsigli*, Danubius pannonico-mysicus, Haga, 1726, Tom I, p. 27.

6) Istoricul şi geograful sârb *V. Carić* (*Sârbia*, Belgrad 1887, p 160) presupune prima venire a Românilor în Serbia pe la 1481.

indicaţiuni folositoare pot fi căpătate prin o privire geografică asupra ţinutului [1]).

Regiunea din jurul Porţilor de fier, fie ea în Oltenia, în Banat sau în Craina, geograficeşte e cu totul identică. Formele de teren se continuă de pe un mal pe altul, ca şi când n'ar există un fluviu atât de mare. Carpaţii nu se opresc la Dunăre, ci la Timoc, iar Dunărea, de pe înălţimi nici nu se vede şi nu e indicată prin nici o scădere a terenului care să-ţi amintească de o vale. Cât timp trece prin Cazane e un adevărat şanţ, destul de îngust ca locuitorii de pe un mal să se înţeleagă la vorbă cu cei de pe malul protivnic. Comunicaţia pe uscat, în lungul apei, aci nu a fost posibilă; comunicaţia între ambele maluri însă a fost totdeauna uşoară, fiind înlesnită prin văi de râuri, care vin perpendicular spre Dunăre. Asemenea e înlesnită prin ocupaţia locuitorilor, care bine înţeles sunt mai ales pescari şi pot mânui minunat luntrile. Obstacol mare pentru comunicaţia de pe un mal pe altul nu e nici Dunărea între Oltenia şi Craina. Pe această distanţă Dunărea n'are *luncă* — şi lunca ar puteà fi numită o piedică, cu toate că lunca de 10 km. lăţime n'a împiedecat popularea din vechime cu Români a malului dobrogean. E un râu măreţ, care curge printre două maluri identice. Deoparte şi dealta se oglindesc satele albe. Şi odată între aceste sate se făceau deseori înrudiri. Aşadar Dunărea niciodată n'a fost un obstacol prea mare la trecerea de pe un mal pe altul.

Întrebarea esenţială este însă dacă *din vechime* a putut fi populaţie românească în ţinuturile sârbeşti.

Privind o hartă a ţinutului se poate vedeà că, în contur general, Dunărea face aci un mare unghiu aproape drept (Belgrad-Severin-Vidin), strâns la miazănoapte de Banat, iar la răsărit de Oltenia. Ţinutul Românilor din Serbia, mai ales Craina, se întroduce ca o pană între Banat şi Oltenia. Atât în privinţa Banatului cât şi a Olteniei istoria certifică populaţie foarte veche românească până la Dunăre. Dacă lucrurile stau aşà, atunci geograficeşte şi etnograficeşte e greu să se admită că această populaţie a înaintat numai până în malul Dunării, când

1) *Date geografice şi antropogeografice mai amănunţite se pot citi* în *G. Vâlsan*, Românii din Craina Serbiei (în Anuarul de geogr. şi antropog. An II, 1911).

pământuri libere şi de aceeaş făptură existau şi pe celălalt mal, când Dunărea nu erà un obstacol de seamă şi când adesea acest întreg ţinut a fost sub aceeaş stăpânire politică. Aşà că, de când se admite existenţa Românilor până la Dunăre, în Banat şi Oltenia, cam de atunci e probabilă existenţa Românilor în cuprinsurile sârbeşti de alături. Bine înţeles, prin chiar poziţia de unghiu care intră între Banat şi Oltenia, ţinutul a fost alimentat în deosebite timpuri de populaţie românească. Astfel de curente, mai puternice în sec. 18 şi 19, au putut da iluzia că Românii sunt atât de recenţi în Serbia. De fapt însă, aceasta a putut face numai ca promontoriul românesc din Serbia să nu fie distrus, ba chiar să înainteze în paguba „mării slave".

La drept vorbind, iată cum se arătà pe alocuri *„marea* slavă", chiar la 1829, când ofiţerul prusian von Pirch călătorià prin munţii din această parte a Serbiei:

> „Numai poteci duc la Poreci. Cea pe care înaintam noi călări se urcà pe înguste şi înalte spinări de munte, între păduri dese de fag şi de stejar. Unde se arătà câte un luminiş, se vedeau văile adânc tăiate, acoperite cu păduri nepătrunse... *Vedeam numai mereu ici şi colo păstori valachi şezând la foc sau îndeletnicindu-se cu vitele în ţarcuri mari».*

Şi mai departe:

> „Aceşti păstori de obiceiu îşi aprind focul la rădăcina unui copac bătrân, pe care îl ard numai pe o parte; astfel flacăra este apărată de vânt şi nu are nevoie de aţâţare... Păstori de capre pricinuesc mari pustiiri, fiindcă doboară pe mari întinderi copacii tineri",

Deci nu pământ de fapt al Sârbilor, ci pustiu de pădure, pe care păstorii români îl cuceresc prin mijloacele obişnuite de colonizare păstorească: arşiţe şi curături. Acì de sigur e de găsit origina multor sate de munte din aceste ţinuturi şi aceasta din vechi timpuri, dacă ne gândim la un citat din Marsigli, care în călătoria sa pe Dunăre observă că Românii „montes colunt libenter ob inveteratum usum", adică: «*din obiceiu* bătrân le place să locuiască mai bine în munte".

In privinţa numărului Românilor din Serbia, spre ruşinea anuarelor statistice sârbeşti, care părea s'ar că trebuie să fie

publicaţii ştiinţifice, sunt nevoit să spun că cifrele asupra Românilor, cari se dau dela o vreme, nu merită luare aminte. Avem a face cu unul dintre cazurile cele mai caracteristice, din care se vede cum autorităţi şi publicaţiuni ştiinţifice escamotează un neam.. Spre a-şi face cineva o ideie de acest specimen de statistică, mă voiu mărginì să înşir datele de seamă cu privire la Românii din Serbia [1].

Intâia statistică sârbească, a lui Iacşici, la 1846, arată pe Români în număr de aproape o sută de mii (97.215), alcătuind astfel *peste a zecea parte* din populaţia de atunci a Serbiei. La 1859 se face un recensământ în care Românii — pomeniţi numai în patru judeţe — sunt trecuţi cu 122.593. La 1884 ei ating 149.713. De aci înainte cifrele statistice încep să-şi piardă cumpătul. Căci peste şase ani (1890) Românii au scăzut cu peste 6000 (143 684), pentruca peste alţi cinci ani (1895) să crească cu aproape 16.000, ajungând la 159.510, cea mai mare cifră înregistrată de Sârbi. — Probabil acest rezultat a adus o indignare vie în cercurile patrioţilor Sârbi, fiindcă peste cinci ani (1900) statistica îi reduce pe Români cu peste 37 000. Astfel că, după ultimul rezultat din 1900, Românii ar fi în Serbia 122.429, adică mai puţin cu 344 decât 41 ani în urmă. Chiar dintre aceştia numai 89.873 vorbesc româneşte. Restul de 32.556 vorbesc sârbeşte şi româneşte şi sunt trecuţi deoparte, subt o altă coloană. [2]

Cifrele ultime sârbeşti sunt *hotărît false*. După ele ar însemnà că în răstimp de 16 ani (1884-1900) populaţia românească a *scăzut* cu 29.000 suflete, pe când în acelaş timp şi în aceleaşi judeţe populaţia sârbească ar fi crescut cu peste 260.000 suflete!

Acest rezultat, pentru o minte corect gânditoare, e cu totul lipsit de seriozitate. Căci afară de războaiele în cari Ro-

1) Toţi cercetătorii acestei chestiuni, fie Sârbi, fie de alt neam, au avut în totdeauna cifre superioare statisticei sârbeşti. *F. Kanitz* (Serbien, Leipzig, 1898) preţuià, în vremea lui, pe Români la 123.000 *V. Karič* (op. cit. pag. 91, 92, 210) admite 140.000 Români cari vorbesc numai româneşte *G. Weigand* (Die rumänischen Dialekte, Leipzig 1900, p. 15) socoteşte pe Români între 150.000—200.000.

2) Datele sunt culese din Anuarele statistice sârbeşti, care mi-au putut fi accesibile şi din *T. Georgevici*, *Croz naşe Rumune* (Belgrad 1906). *Delatimoc*, Românii din Serbia, Bucureşti 1907, atrage atenţia asupra falsităţii datelor sârbeşti. Tot acolo se găsesc detalii de cifre, pe alocuri însă cu greşeli.

mânii au fost în totdauna trecuţi în primele rânduri — şi aceste fapte de iubire creştinească e bine să se ţie minte — n'au fost alte calamităţi cari să fi lovit mai mult pe Românii decât pe Sârbii din ţinut. N'au fost nici emigrări mari de Români, nici vre-o afluenţă deosebită de Sârbi, iar desnaţionalizarea, cu toată silinţa cu care e condusă, faţă de un popor atât de conservativ ca cel românesc, n'a putut da până acum astfel de rezultate.[1])

Populaţia totală a celor patru judeţe, în cari locuesc compact Românii, erà în 1859 de 282 378, iar în 1900 de 635.286. Admiţând pentru Sârbi *trei sferturi*, iar pentru Români *numai un sfert* din creşterea totală, tot ar rezultà că Românii la 1900 erau în număr de 210.822. Ceeace ar venì — admiţând procentul de creştere 1,723 % pe an al Anuarului statistic sârbesc ultim (1908) — pentru 1912 cam vre-o 260.000 suflete. Însă această cifră obţinută numai cu un *sfert* din creşterea totală a numai patru judeţe, nu poate fi decât *minimă*. În realitate numărul Românilor din Serbia e mai mare. *Kanitz* la 1896[2]) numără numai în districtul Pojarevaţ 48 sate curat româneşti şi 54 sate amestecate, cu o populaţie românească de 59.525 suflete, pe care recensământul, făcut cu patru ani *mai târziu*, le scade la 41.457, — adică într'un singur judeţ cu peste 18 000 mai puţin decât cifra pe care o culege Kanitz. Nici lui Kanitz nu i s'au dat cifrele exacte. Şi argumente pentru aceasta ne oferă însuş Anuarul statistic sârbesc din 1908[3]). De acì se poate calculà că în acest judeţ media pentru fiecare localitate (lieu habité) — *omiţând oraşele şi târgurile* în care însă locuesc şi Români — este de 1025 locuitori (cu oraşe şi târguri 1142). Înmulţind această cifră minimă (1025) cu numărul localităţilor curat româneşti şi cu jumătatea numărului localităţilor cu populaţie amestecată, rezultă că în 1900, în acest judeţ, erau aproape 77.000 Români, ceeace ar veni pentru 1912 vreo 94.000 Români, numai în districtul Pojarevaţ. După socotelile noastre, bazate de cele mai multe ori pe declaraţiite primarilor şi notarilor, populaţia românească *numai* din 30 de sate ale Crainei — sate pe care le-am cercetat mai amănunţit (în acest judeţ sunt

1) Cf. în această privinţă *Weigand*, ib. p. 16.
2) F. Kanitz, Das Königreich Serbien, Leipzig, 1904, p. 256.
3) P. 16—21.

în total 72 comune) se ridică în 1910 la 50.000 suflete, pe când *întreg* judeţul e dat în statistica sârbească cu 45.647 Români, adică cu 7000 Români mai puţin decât avusese în 1884. Cu toate acestea e sigur, şi controlul nostru a fost făcut pretutindeni în aceste sate, că cel puţin în Craina n'au fost treceri dela Români la Sârbi.

Se poate spune deci că, *după toate probabilităţile, populaţia românească în colţul NE al Serbiei se ridică la o cifră cuprinsă între 260.000 şi 300.000.*

Bine înţeles acì nu e cuprinsă populaţia de Români macedoneni răspândită în toate oraşele şi în foarte multe sate, nici populaţia de păstori din munţii Kopaonic în ţinutul Stari-Vlah. nici cea din spre Ujiţe, al cărei număr nu l-am putut stabilì hotărît.

Din punct de vedere etnografic e de menţionat împărţirea locală în *Munteni* sau *Ungureni* şi *Mărgininţi* sau *Ţereni* (între aceştia fac parte şi *Mistriţoii).* Această împărţire corespunde evident unei diferenţieri etnice şi arată, cum e natural, legături pe deoparte cu Banatul, pe de altă parte cu Oltenia. Deosebirea e hotărîtă în înfăţişarea fizică, în aşezare, limbă, port şi obiceiuri. Chiar starea economică e deosebită. Ţerenii, Mărgininţii, aşezaţi pe terasele şi câmpiile Dunării, sunt agricultori, au sate mari şi o situaţie înfloritoare. Ungurenii, Muntenii ocupă înălţimile şi sunt în realitate o populaţie de păstori fixată, care n'a trecut însă decât în parte la starea agricolă. Au predilecţie pentru locuirea împrăştiată, la sălaşe, de aceea satul propriu zis e mic şi aproape pustiu; ei îşi fac semănăturile şi viile pe culmi, în curăturile din mijlocul pădurilor. Chiar cimitirele, mai ales în vechime, le aşezau pe culme. Mai puţin înstăriţi decât Ţerenii, ei sunt însă păstrători mai credincioşi ai unor obiceiuri rare. Căci cu toate asemănările cu Românii din stânga Dunării, avem în Serbia elemente cari dau populaţiunii o fizionomie aparte. Menţionez opugele femeii deosebite de cele din Banat şi Oltenia, căciula uriaşe făcută dintr'o oaie întreagă (călăbăţ, ciubara), găteala de cap a femeii (ceapsa şi pletséri), ciudatul joc hipnotic de Rusalii, obiceiuri speciale la nuntă, arderea cu fier roşu la ceafă a bătrânilor bolnavi, etc. Există asemenea unele elemente, în special la populaţia de păstori, care te fac să te gândeşti şi la grupul macedo-român. O legătură nu e de

Fig. 9. — Săteni din Dulboca (Pojarevaț).

Fig. 4. — *Costol* (Craina)
Femei torcând pe malul Dunării (Țereni)

mirare, când avem în vedere că păstorii români vin şi azi cu turmele până la izvoarele Timocului [1]), până în câmpia Vidinului şi la Lompalanka, când ne gândim că Bregovenii de lângă gura Timocului sunt în mare parte Români macedoneni şi că în Craina se povesteşte de sate a căror populaţie a venit dinspre sud, din *fundoan'e* [2]).

Astfel că din punct de vedere etnografic se pare că această regiune reprezintă o urmă a unei vechi punţi de legătură între grupul daco-român şi cel macedo-român, punte care, după toate probabilităţile, nu s'a sfărâmat de prea multă vreme. Toate aceste presupuneri se întăresc prin cele spuse asupra vechii populaţii româneşti în Serbia şi prin cercetările de toponimie şi filologie asupra ţinutului [3]).

După cum s'a văzut din cifrele statistice, guvernul sârbesc ar fi încântat să facă să dispară populaţia românească din Serbia. Oficial având cel mai dulce zâmbet pe buze, îndemnând la legături trainice de prietenie cu România, statul sârb îşi dă toate silinţele să ucidă ca popor pe cei trei sute de mii de străini care îl incomodează. La vama se distruge orice publicaţie românească, pe care mii de Români trecuţi în ţara noastră la muncă ar voi să o treacă în Serbia. Satele au notari aduşi dintre Sârbii şovinişti ai Banatului şi aceştia îndeplinesc rolul de spioni ai locuitorilor. Invăţătorii cari ştiu româneşte sunt strict opriţi să vorbească această limbă. Copiii români care urmează la şcoală sunt pedepsiţi, dacă sunt auziţi că vorbesc româneşte [4]) şi sunt indemnaţi să hulească numele de Român. *Toate* satele şi cătunele româneşti au şcoală (ceeace nu se întâmplă cu satele sârbeşti) şi, după cum mi-a explicat un învăţător, în regiunea românescă şcoala are un an suplimentar preparator, în care copilul nu învaţă nici să citească, nici să scrie, *ci numai să vorbească sârbeşte*. Biserica se sileşte şi ea să atingă aceeaş ţintă. Mitropolitul a interzis prin circulară botezarea cu nume româneşti şi în biserici stă afişată lista numelor care pot fi alese. Românii nu mai ştiu rugăciuni

1) *Weigand*, Die rum. Dialekte p. 19.
2) *G. Vâlsan*, op. cit. p. 14.
3) *G. Giuglea*, Românii din Serbia (Vechime, Stratificări etnice) Anuarul geogr. antropogeogr. An. II.
4) Şcoală românească nu există în Serbia.

în româneşte. Preoţii duc o adevărată cruciată împotriva cărţilor bisericeşti româneşti. Căci trebuie să se ştie că înainte Craina era subt ascultarea episcopiei de Râmnic, care trimeteà cărţile sfinte, iar Domnii români au zidit biserici în ţinutul românesc. O astfel de biserică, zidită de Radu cel Mare *la 1501*, se află azi în ruină la poala muntelui Rtanu. în localitatea Lopuşnia[1]).

Acestea toate silnicii se fac pe tăcute, cu zâmbete faţă de noi şi cu ură în urma noastră. Un profesor, îmi pare de universitate, T. Georgevici, nu se ruşinează să scrie cu privire la populaţia românească lucruri ca acestea:

„La ei nu se află femee sau fată cinstită, chiar de ar aveà 13 ani... Fratele îşi prostituează sora, mama pe fiică-sa şi 'asta nu e nici păcat, nici ruşine... Furtul, beţia, desfrâul şi bătaia sunt lucruri obişnuite...

Chiar omorul nu e nimic, omorul brutal şi bestial ca al animalelor sălbatice. „Au lipsă de curaj animalică şi nu ştiu ce e mândrie ostăşască". Sunt „vicleni şi răi, feriţi şi lacomi... La ei nu se află *nimic* înălţător şi nobil în măsură deosebită"[2]).

O astfel de descriere nu se poate citi nicăieri, despre nici un popor în lume. Au scris-o însă prietenii noştri Sârbi despre populaţia românească din Serbia. O astfel de descriere nu merită răspuns, dar merită atenţiune din partea noastră[3]). Cuvinte ca acestea ne vor hotărî poate să mai aruncăm ochii şi peste Dunăre spre atâta sărmană gloată românească.

Dacă la aceşti Români nu se poate vorbi de o conştiinţă naţională, se poate însă vorbi de un puternic instinct etnic. Acesta îl face pe Român să poată rezistà tuturor silinţelor de desnaţionalizare şi să spuie, în simplitatea lui, după ce a trecut prin şcoală, că el ştie sârbeşte, că limba sârbească e cea mai frumoasă limbă, dar că lui tot mai dragă îi e limba pe care a învăţat-o dela maică-sa. Acest instinct îl face să-şi aducă

1) Buletinul monum. istorice 1911, fasc, 16.

2) T. Georgevici, *Croz naşe Rumune*, passim.

3) Ea nu dovedeşte numai nenorocirea intelectuală a d-lui Georgevici, ci este expresia unei păreri mai răspândite între unii Sârbi, care totuş se silesc din răsputeri să asimileze cât mai repede un neam atât de ticălos şi care nu se gândesc la încurcătura ce-şi fac singuri spunând că Românii de aci sunt numai nişte Sârbi desnaţionalizaţi.

mereu aminte cu admirație că România, Vlașca, e o țară mare și bogată și se întinde până la Rus. Tot acesta îl face ca, simțind situația lui îndoelnică de om care luptă și se jertfește pentru alții, care îl huluesc, să spuie cu amărăciune: „Noi nu suntem nici Sârbi, nici Români, ia, niște amărâți!“. Acest instinct îl face, văzându-te că-ı vorbești românește și nu te rușinezi să-i spui că ești Român, îl mișcă să spue cu privirea plină de duioșie: *«Ne-ar fi dulce să avem rând cu voi“*.

Cconcluzia rămâne; deci că alături de noi, subt ochii noștri. peste Dunăre, în Serbia și Bulgaria, trăește un grup compact de aproape 300.000 Români cari. în Serbia, sunt supuși celei mai îndărătnice propagande de desnaționalizare. Aceasta trebue să o știe toată suflarea românească și trebue să o afle și străinătatea. Avem o adevărată *Bucovină de sud,* mult mai primejduită, și de ea n'am vrut să știm nimic. De astă dată însă, în împrejurări când se duce un războі pe tema *desrobirii neamurilor,* țara noastră nu mai poate uită această puternică provincie de Români, care trăește subt ochii ei și care trebuie să fie direct subt supravegherea ei. Dacă fatalitatea geografică a hotarelor naturale a făcut ca un mare fluviu, Dunărea, să-și mâne apele printre ținutul acestor Români și țara noastră și să însemne pe hărți și în mințile oamenilor o graniță pe care nu se gândește nimeni să o treacă, să se știe că o astfel de graniță trebuie să rămâe numai politică, nu și culturală.

Cerem *comunicație liberă sufletească între noi și provincia românească din sudul Dunării.* Să ni se îngăduie să deschidem școli cu învățători și cărți românești și să dăm tot sprijinul cultural populațiunii de acelaș neam cu noi din Serbia și Bulgaria. Românul din Craina și Timoc, care a fost silit să uite până și pe „Tatăl nostru“ în limba lui, să se poată rugă iarăși Dumnezeului pe care-l înțelege și să poată ascultă iarăș preot citindu-i în românește, cum a fost și până acum câtvà timp. N'avem neam de risipit nimănui și niciodată! O mare datorie prezentă a noastră e să aprindem flacăra conștiinței românești în Românii din Serbia și Bulgaria.

G. Vâlsan

Aromânii din punct de vedere istoric-cultural

Duşmanii neamului românesc din Peninsula balcanică, ca să-şi justifice prigonirile acestui element, din timpuri străvechi ne-au contestat: *a)* că n'am fi de aceeaş origine cu restul Românitor din Carpaţi; *b)* că n'am fi vechi în locurile pe care le ocupăm şi azi; *c)* că chiar de am fi, n'am simţi româneşte; *d)* că n'am fi constituit niciodată o individualitate distinctă acolo; *e)* că n'am fi fost şi n'am fi nici acuma mulţi; *f)* şi câte altele.

Îmi propun, în marginile celor câteva minute în care sunt chemat să vorbesc, să răstorn neadevărul tuturor acestor afirmări.

Ce sunt Aromânii?

Astăzi, fără îndoială, nu poate fi om serios, care cercetând origina Aromânilor să nu se convingă de un lucru şi anume: *Aromânii sunt una şi aceeaş naţie cu Daco-Românii.* Aceleaşi moravuri, aceleaşi obicee, acelaş fond etnic comun se constată atât la unii cât şi la alţii; cercetaţi obiceele dela naştere, nuntă şi moarte şi veţi fi surprinşi cu câtă religiositate sfântă se păstrează la fel, la toţi Românii.

Mai presus decât toate acestea însă există un argument mai puternic, mai sigur în această privinţă. Este limba lor. Pentru un cercetător chiar superficial *limba română este una şi aceeaş dincoace şi dincolo de Dunăre.* Zic pentru un cercetător grabnic, căci învăţaţii romanişti merg aşà departe în

ce priveşte omogenitatea limbei noastre, încât nici nu admit *măcar dialecte* [1]).

Şi pe cât de adevărată este *unitatea limbei române*, pe atât de adevărat este că trunchiul acesteia este de *origine latină*, pe care apoi au venit şi s'au suprapus elementele străine, târziu, după despărţirea Românilor, după ruperea lor în Aromâni, Istrieni şi Daco-Români; adică după încetarea întețită a legăturilor dintre ramura din dreapta şi stânga Dunării.

Toate elementele străine din limba română sunt întroduse după despărţirea lor, sunt relativ noi; sunt, după cum se obişnueşte a fi caracterizate în ştiinţă, *post-dialectale*. Nici un cuvânt dar, în faţa criticei, nu se poate dovedi a fi intrat în limba română în timpul de formaţiune a ei [2]). Niciunul! Toate

1) Pentru cine vrea să vază locul ce ocupă limba română, inclusiv dialectul aromânesc, numit şi macedonesc, în operile care tratează despre limbile romanice, să consulte, între altele, următoarele scrieri, şi se va convinge de romanitatea dialectului aromânesc pe deplin: *W. Meyer-Lübke*, Grammaire des langues romanes, trad. par Eug. Babiet, Paris 1890 Pag. 11 & 6: „Si nous commençons par l'est, nous rencontrons d'abord *le roumain* avec *le macédonien* et *l'istrique*. **Le maçedonien montre en bien des points les traits les plus anciens,** l'istrique se rapproche du transylvanien; mais il a subi une forte influence slave, même dans son système phonétique etc." In „Grundriss der romanischen Philologie" dialectul aromân este tratat la un loc cu limba daco-română. In toate cărţile elementare în care se vorbeşte de limbile romanice de asemenea dialectul aromânesc ocupă locul de onoare; printre ele Vezi: *Tiktin*, Rumänisches Elementarbuch, Heidelberg, Dr. *S. Puşcariu*, Etym. Wörterbuch der rumänischen Sprache, Heidelberg; 1905, în care dialectul aromân face parte intergrantă de l. română; *Candrea-Densuşianu*, Dicţionar etimologic al limbei române, Bucureşti; *Densuşianu*, Histoire de la langue roumaine, Paris; *Gartner*, Darstellung der rumänischen Sprache, Halle 1904, etc.

Dela Diez încoace dialectul aromânesc este privit de toţi romaniştii ca romanic şi încă ca unul dintre cele mai conservatoare. A insistà mai mult în această privinţă este de prisos.

2) Despre arhaizmele romanice păstrate în dialectul aromânesc ne vorbeşte şi întrebuinţarea numelor de oraşe la întrebările *unde* sau *de unde*, arătând starea pe loc sau mişcarea fără prepoziţiuni, întocmai ca în limba latină clasică: Aşà se zice în aromâneşte: *stau Sărună*. (Stau la Salonic sau în Salonic); *mi duc' Bitule* (Mă duc la Bitolia). Vezi în această privinţa *Semănătorul*, Anul IX, 1910.

A se vèdeà de asemenea şi scrierile lui I. Bărbulescu, *Probleme ale statisticei la Români*, Bucureşti 1906; *Kad su pocele dau laze urumunjski jezic naj starije slavenske rijeci*, Berlin 1908.

sunt posterioare formațiunei limbei românești, care a trebuit să dureze, după modesta mea părere, până în sec. al VIII-IX. Ele sunt intrate după sec. al X, bună parte începând cu sec. al XI și al XII..

Nu mai pomenesc de elementele maghiare. Acestea se găsesc numai în limba daco-română. Niciun cuvânt unguresc nu se constată în dialectul aromân.

Elementele grecești, mai numeroase în dialectul aromân, sunt de asemenea noi, recente. Iar cât privește pe cele turcești, ele se introduc în l. română de dincolo și dincoace de Dunăre după venirea Turcilor în Europa, în mod independent [1]).

Numai puține cuvinte albanezești înfățișează caracterul vechimei în limba noastră. Este însă firesc acest lucru, întrucât atingerea cu Albanezii a fost mai vie în trecut.

Omițând cuvintele străine, de ordine mai mult culturală, importante ca unele care ne vorbesc de legăturile, de contactul ce l-a avut neamul nostru după despărțire cu diverse popoare, se vorbește la Carpați și Balcani una și aceeași limbă latină. Ferindu-ne de suprapunerile străine, ne putem înțelege cu mare ușurință toți laolaltă. Aceasta s'a putut vedeà mai ales în escursiunea întreprinsă anii din urmă de o seamă de învățați români veniți în Macedonia sub conducerea D-lui Dr. Istrati și Murgoci. Toți escursioniștii se puteau înțelege perfect cu poporul aromânesc și fără greutate. Nici umbră de îndoială deci asupra unității etnice a Românilor de pretutindeni.

Suntem vechi în Peninsula balcanică. Cine ar puteà tăgădui că nu existăm de două mii de ani în aceste locuri? Nu suntem noi din timpul glorios al cucerirei romane a acestei părți a Europei? Căci, nu-i vorbă deșartă că existăm acolo deodată cu cucerirea Albaniei ilirice de pretorul Anicius și a Ma-

1) In *Densușianu,* Histoire de la langue roumaine, se găsește literatura lucrărilor care vorbesc despre elementele străine în l. română. Întâmpinarea ce se poate face cu privire la așa zisa vechime a elementelor slave în românește este, că ele ar fi trebuit să fie identice și în dialectul aromânesc și s'ar fi supus la legile de prefacere a limbii române din epoca ei de formațiune. Vechimea acestora ca și a celor grecești, unguerești, turcești, se urcă la epoca de despărțire a Românilor, deci recentă. Toate cuvintele grecești din limba Aromânilor, după cum am spus, sunt noi, după introducerea limbei grecești în biserică la Aromâni, cea mai mare parte după venirea Turcilor în Europa.

cedoniei de consulul Paul-Emiliu (168 a. c.). Titu Liviu (cart. 43, cap. 34) ne spune hotărît că mare parte din locuitorii acelor ţări sunt nimiciţi sau duşi în Italia şi înlocuiţi cu populaţiuni romanice, de sigur din consideraţiuni militare, ce nu-i locul aci a le discutà.

Mai târziu, prin colonizarea Daciei de Traian, nu-i niciun cuvânt a crede că legăturile dintre fraţii de aceeaşi limbă să fi încetat, să nu fi fost neîntrerupte până la slăbirea lor ca organizaţie de stat şi chiar după distrugerea acestei organizaţiuni, date fiind ocupaţiunile de căpetenie ale Românilor, păstoritul şi cărăvăritul (cărăuşitul).

Dacă n'ar fi fost o neîntreruptă atingere. nişte legături strânse între Români, cum s'ar puteà explicà altcum *unitatea izbitoare a limbei noastre?* Străvechimea noastră nu poate fi pusă la îndoială.

Niciodată simţirea noastră naţională n'a încetat. Că aşa este dovedeşte trecutul nostru. În evul mediu ne luptam ca Români cu duşmanii fireşti de pe atunci, aliindu-ne cu cei cari păreau a ne fi amici prin interese comune. Eram aşà de tari şi aşà de înverşunaţi încât am zguduit nu odată temeliile împărăţiei bizantine. Niciodată n'a fost şters din titulaturile domniilor noastre cuvântul caracterizând naţionalitatea noastră deosebită. Aşa am coustituit imperiul romăno-bulgar, domnii ca Valachia, Marea Valachie, Mica Valachie, Valachia de sus [1]).

Mai târziu am răuşit de asemenea să ne păstrăm organi-

1) Numeroase sunt mărturiile cronicarilor bizantini despre trecutul Aromânilor din Peninsula balcanică. Fără a amintì de memorabilele resturi de limbă ale lui Theofanes „torna, torna, fratre", găsim relaţiuni in'eresante în această privinţă în : Kekaumeni, *Strategicon*, ed. B. Wass'-liewsky et Iernstedt; Anna Comnena, Ioan Kinamos, Nikita Acominatos Honiatul, Pachymer, Halcocondyles, Frantzes şi alţii.

De asemenea în mulţime din scriitorii moderni, ca *Leake*, Researches in Greece, London; *Pouqueville*, Voyage dans la Grèce, Paris, 1824. *Cousinéry*, Voyage dans la Macédonie, Paris, 1831. *Heüzey L.*, Le mont Olympe el l'Acernanie, Paris, 1860. *Lejan*, Ethnographie de la Turquie, Paris, 1861; *Ami Boué*, La Turquie d'Europe, Paris, 1840; *Apostol Margarit et Faveyrial:* Les Valaques du Pinde, Constantinopole, 1881; *Rizu Rangabe* in *Pandora*, Atena, 1856 şi alţi mulţi.

Vezi cu privire la aceasta şi scrierile mele: *Scriitori Aromâni în sec. al XVIII* (introducere), Bucureşti, 1909; *Chestiunea Aromână*, Braşov, 1906; *Din trecutul cultural al Aromânilor*, 1912.

zaţia noastră de stat deosebit, cu caracter românesc curat, bucurându-ne de drepturi naţionale excepţionale.

Aceste drepturi le păstrăm şi după venirea Turcilor în Europa. Când aceştia cuceresc Peninsula balcanică, noi ştim să le impunem respectul vieţii noastre de stat. Împăraţii otomani se văd nevoiţi să trateze cu Aromânii şi convin ca Aromânii să-şi menţină şi mai departe organizaţiile de până atunci. Le recunosc privilegii excepţionale, care se reduc la următoarele puncte:

1. Înalta justiţie se va face în faţa unui judecător, potrivit legilor aromâneşti; pe preţul acesta Aromânii vor puteà călători în libertate în tot imperiul şi vor puteà să se îndeletnicească cu orice profesiune vor crede de cuviinţă.

2. Poliţia lăuntrică va fi îndeplinită de Aromânii înşişi, sub răspunderea propriilor lor căpetenii.

3. Pentru poliţia din afară Aromânii se vor pune în înţelegere cu guvernorii provinciilor mărginaşe.

4. Nimeni nu se va amestecá în afacerile lor religioase.

5. Vor fi scutiţi de dări; iar ca semn de vasalitate vor trimete pe fiecare an câte un dar sau bacşiş la sultana validee [1]).

Am trăit aşà dară şi supt Turci tot ca Aromâni, ca oameni liberi, mândri de origina noastră şi neadormiţi paznici ai tuturor drepturilor noastre naţionale.

Când cultura apusană începe să trezească neamurile Europei pe temeiul principiului de naţionalitate, fiecare neam cătând a se dezvoltà în graiul său, Aromânii, în marginile posibilităţii, nu se arată mai prejos de conlocuitorii lor de altă limbă.

Incep încă din secolul al XVIII să se tipărească în aromâneşte abecedare, cărţi de citire, gramatici, vocabulare, istorii şi predici. Suntem cei dintâi care aducem tipografie în Turcia europeană. instalând-o la Moscopole.

Mişcarea naţională pe terenul acesta nu este câtuşi de puţin posterioară năzuinţelor identice ce le constatăm la celelalte popoare, la Bulgari, Serbi, Greci şi Albaneji.

1) Mai pe larg asupra privilegiilor aromâneşti din această epocă a se vedeà în: *Aravandinos*, Hronografia tis Ipiru. I, pag. 186, & 20; *Etudes historiques sur les Valaques* du Pinde, Constantinopole, 1881, pag. 193; *Din trecutul cultural al Aromânilor*, Buc., 1912, pag. 8—11, unde de asemenea sunt reproduse acele privilegii.

Fig. 5. — *Râlcova* (Craina)
Casa lui Lepădatu (Țereni)

Intreţinem şcoli în acel timp cu limba de predare aromânească în Valahia-de-Sus cu centrul principal Moscopole, în Marea-Valahie cu centrele Aminciu (pe greceşte numită: Meţova) şi Călari.

Sunt nemuritoare cuvintele apostolului aromân Const. Ucuta, tipărite în 1797 în fruntea *Noii sale pedagogii*, prin care spune Aromânilor, să accepte lumina în propriul lor graiu şi amintind de cuvintele unui alt apostol al creştinătăţii, Pavel, spune: „Dacă m'aş închina în limbă străină, sufletul mi se închină, „dar mintea îmi este fără rod".

Nu mai puţin nemuritor este glasul lui Boiagi, când în clasica prefaţă a genialei sale gramatici aromâneşti, polemizând în 1813 cu contimporanul său, învăţatul grec Neofit Duca, care îndemnă pe Aromâni să se lase de limba română, ca să înveţe pe cea elenească, îl apostrofează:

„Aromânul nu numai că nu se va ruşină de limba sa, ci „va privi drept mândrie şi laudă împodobindu-şi spiritul cu „studiul ei..."

Conştiinţă naţională puternică dovedesc cuvintele învăţatului aromân G. Roza, atât în «*Cercetările sale despre trecutul Aromânilor*», [1]) cât şi în scrierea sa «*Măestria ghiuvăsirii* [2]).

Pentru a încheeà acest punct, voiu adăugà: Ce alt decât simţire naţională conştientă arată manifestul Moscopolenilor, când vin şi îşi afirmă cu tărie origina lor romanică printr'un apel conceput în l. latină. (*«Natio quae passim Arnautica vel Valachica hic loci numcupatur oritur ex civitate Moscopoli»*) ?

Apoi ce alt decât conştiinţă naţională arată că, cu toate suferinţele îndurate mai ales în timpul deceniilor din urmă, decând statul român şi-a luat asupra-şi întreţinerea şcolilor şi bisericilor aromâneşti, totuşi Aromânii au stat tari, au rămas neclintiţi ?

Numărul Aromânilor.

Am fost numeroşi în trecut. Numai uşà se poate explicà cum au fost în stare Aromânii să formeze mai multe domnii aromâneşti prin veacul al XI, XII, XIII, precum Valahia-mare, care cuprindea toată Tesalia, *Valahia mică*, ce se întindeà peste Epir, *Valachia de sus*, pela sudul Albaniei; apoi, simultan,

1) Budapesta 1808.

2) Vezi *Papahagi*, Scriitori Aromâni, Introducerea.

Valahia cu teritoriul Olimp, şi câmpia Salonicului, ducatul lui Chrysus, nepotul lui Asan, pela părţile meridionale ale Bulgariei de Vest şi ale Serbiei de azi, în timp ce inflorià imperiul româno-bulgar.

Numeroase sunt mărturiile care confirmă acest adevăr şi în deobşte cunoscute, pentru a stăruì mai mult. Cronicarii greci, în primul rând.

Suntem şi azi mulţi. Când zic că şi azi numărul Aromânilor este mare, înţeleg aceasta în proporţie cu numărul Bulgarilor, Serbilor, Grecilor şi Albanejilor.

După mărturisirile făcute chiar de Bulgari, numărul Slavilor din Turcia n'ar întrece cifra de 1.000.000. Impărţiţi în două, în Serbi şi Bulgari, fiindcă sunt pretinşi şi de unii şi de alţii, ar venì 500.000 Serbi şi tot atâţia Bulgari.

Numărul Grecilor este preţuit şi mai jos.

Numai Albanejii apar mai numeroşi, atingând cifra de 2 milioane şi jumătate.

Aromânii, după evaluările făcute de cei mai înverşunaţi duşmani ai noştri, de înşişi Grecii, şi încă de oamenii de samă ca Rizu Bangabe, fost ministru al Greciei la Bucureşti şi Berlin, şi încă într'o vreme când Grecii n'aveau pentru ce ascunde adevărul, la 1856, se ridică pânăla 600.000 numai în Turcia şi anume în Epir şi Tesalia întreagă.

Mai mult decât fiecare din naţionalităţile conlocuitoare, afară de Albanezi! Statisticele străine, însă nepărtinitoare, dau până la 1.200.000 de Români în toată Peninsula balcanică[1]).

Întinderea Aromânilor. In genere se pretinde că poporul aromân este răzleţ în Em şi Pind, că nu-i compact, că ar formà mici clanuri. Toţi uită, că din acest punct de vedere, în comparaţie cu celelalte elemente, Aromânii stau mai bine.

Pe când ei sunt compacţi dela Moscopole până la Lămia pe cele două versante ale Pindului, nu acelaş lucru îl pot susţineà şi Grecii sau Slavii.

Niciuna din naţionalităţile Turciei nu poate pretinde că este compactă. Aruncaţi numai o privire asupra hărţii, de pildă asupra vilaetului Monastir (Bitolia) şi veţi vedeà că toate aceste naţionalităţi se întretae. Imagina întregului vilaet se răsfrânge

1) Vezi *V. Diamandi,* Renseignements statistiques sur la population roumaine dela Peninsule des Balkans, Paris 1906.

în însuşi oraşul Bitolia. Într'însul locuesc Slavi (Bulgari sau Serbi), Români, Albaneji, Turci, Evrei şi Ţigani; Greci nu există.

Aceeaşi împestriţare de naţionalităţi se află în întreg vilaetul Monastir. Pe lângă satele aromâneşti Nijopule, Magarova, Târnova, Molovişte, Gopeşi, Cruşova, Iancoveţi, Nevesca, Belcamen, Nigovani, Papadia. Ţicura, Vlaho-Clisura, Pisuderi şi altele, vei vedeà sate slave, albanezeşti şi turceşti, a căror populaţiune nu întrece pe cea românească, chiar dacă numărul satelor ar fi mai mare, ele fiind însă mici ca populaţie.

Sunt însă plăşi sau judeţe în care numărul cutării sau cutării naţionalităţi ar aveà superioritatea numerică. Identic se petrece lucrul şi cu Aromânii. În judeţul Veria numărul Aromânilor este covârşitor asupra celui al Grecilor şi al Turcilor. Acelaş lucru în Meglenia şi în Muzachia; şi trăesc compacţi, după cum am spus, în Pind, în hotarele Marei şi Micei Valahii din evul mediu.

Valoarea Aromânilor. Nici un neam în Peninsula balcanică n'a dat atâţia oameni valoroşi supt toate raporturile ca Aromânii.

Pe calea armelor, odată cu atingerea privilegiilor lor între 1769-1821 şi până la 1882, asemenea Albanejilor în cei patru ani din urmă, s'au ilustrat nenumăraţi căpitani de revoluţie, precum: *Caciandoni*, renumit în luptele cu Ali-Paşa.

Cionga, unul din vitejii generali războiţi cu Turcii pentru triumful creştinătăţii.

Şi tot aşà *Eftimiu Blahava*, *Hagi-Petru* din Hălichi, *Andruţ* şi fiul său *Odiseu* din Vlaho- Livade, *Palasca, Bajdechi. Katarahea*, *Leanu*, *Creţare, Jacă*, *Bucuvala, Joti*, *Gura*, *Dipla*, *Gâgaraţă, Cuştareli, Hagi-Bira* şi alţii.

Oameni de stat ca *Coletti,* despre care ne vorbeşte şi Ioan Ghica în scrisorile sale către Alexandri.

Doşu, om de litere.

Botli, legistul, originar din Bitolia.

Vafa, om învăţat.

Postolaca, originar din Aminciu, director al muzeului de antichităţi; *Pantazide*, *Darvari*, originar din Vlacho-Clisura.

Riga Veleştineanul, poetul ideii creştine în contra semilunei; şi alţii fără de număr.

Pe terenul filantropic, ori unde au trăit, s'au distins. Nu-

mele lui *Gojdu* şi *Şaguna* in Transilvania vor dură cât şi naţionalitatea noastră de acolo; *Mocioni* de asemenea.

Pentru ca oricine să-şi facă o idee în această privinţă, vom aminti deoparte din daniile făcute de Românii din Aminciu (Meţova) pentru şcolile din oraşul lor natal:

Triandafil Ciumaga, 35.000 lire, adică 1.405.000 lei, pentru spital şi şcoala de fete.

Temelie Miciur a construit o şcoală primară monumentală.

C. Ţapeca 5.000 lei pentru şcoli;

Sterghiu Bociari 188.586 lei pentru şcoli.

Iane Costa 10.000 fiorini pentru şcoli.

D. Gădelu 50.000 ruble pentru elevii săraci.

C. Peltecu 21.200 ruble pentru şcoli.

Sterghiu Terof 5.000 ruble p. şcoli.

128.058 ruble în argint se află depuse la banca din Moscova de români Aminceni stabiliţi acolo pentru ajutorul instrucţiunei din oraşul lor natal.

Ioan Condu Pascu, 58.800 lei pentru studenţii în medcină.

Nicola Sturnari 58.000 ruble pentru şcoli.

Mihail Toşiţa 111,600 lei pentru instituţiuni şcolare.

Teodor Tali 2.000 taleri pentru şcoli.

C. Stamerof 57.000 lei pentru şcoli.

Elena N. Sturnari, 10.000 lei pentru şcoli.

Andrei Franci, 10.000 lei pentru săraci.

Aceste date, pentru a nu fi bănuiţi, le-am luat după istoriograful grec Aravandinos, *Istoria Epirului,* vol. II Atena 1857 şi care spune că la banca Moscovei se află un capital de 1.107.610 ruble, iar la banca din Viena 143.800 fiorini; la cea din Atena 515.000, bani depuşi de Aromâni pentru instrucţia copiilor dela liceul din Ianina, Aminciu (Meţova) şi alte comune ale Epirului.

Toate aceste donaţii, să se observe bine, sunt făcute până la 1857. Nu intră milioanele lui Averof şi ale altora.

Acestea pentru un singur oraş aromânesc. Toate instituţiunile culturale însemnate ale Atenei sunt datorite spiritului de binefacere aromân. Numele lui Dumba, Sina, Toşiţa, Sturnari, Averof sunt legate de ele.

Insuşiri. Aromânii sunt foarte mult aplicaţi către cultură. Satele şi casele lor sunt ţinute curat. Aşa de curat în cât,

dacă ar fi să se judece gradul de cultură şi din acest punt de vedere, Aromânii ar sta în fruntea tuturor popoarelor din Balcani.

Mulţi din profesorii şi oamenii învăţaţi ai Greciei sunt Aromâni.

Nu există Aromâni care să nu fie ştiutor de carte. Cei cu dare de mână au biblioteci frumoase. Mai toţi cunosc o limbă străină, câte odată şi mai multe.

Sunt îndemânateci, buni gospodari şi buni administratori.

Excelează în negoţ[1])!

Este o grosolănie a spune că Aromânii sunt nişte ciobani. Este adevărat că ramura Aromânilor din Pind, printre alte îndeletniciri se ocupă şi cu economia vitelor. Dar tot în spirit comercial, crescători de vite în sensul larg al cuvântului, nu nişte ciobani inculţi, căci nu vei găsi unul singur printre ei, care să nu ştie a scrie şi a ceti şi a-şi face socotelile necesare; şi un Pouqueville s'a mirat văzând la acest popor pe ciobani, ducând cu ei biblioteci cu autori clasici latini şi greci, fiind cunoscători mulţi şi ai limbei franceze.

Ei sunt proprietari ai locurilor ce ocupă. Nu vei găsi un singur sat românesc care să fie moşie. Posedă domenii întinse, unde îşi găsesc nutriment pânăla 80.000 de vite, cum sunt satele Sămărina, Perivole, Avela şi altele. Pe când Aromânii sunt independenţi, stăpâni ai pământurilor ce ocupă, oameni cu dare de mână, conlocuitorii lor, Greci sau Slavi, sunt clăcaşi, fără pământ, pământul lor fiind moşii. Şi nu-i exagerare a spune, că numai o singură casă aromânească echivalează cât un întreg sat grecesc sau slav în Peninsula balcanică.

Nici agricultura nu-i dispreţuită, acolo unde terenul se pretează. Sunt neîntrecuţi în această privinţă Meglemţii, Muzăchiarii şi Aspropotamiţii aromâni.

Nu există sat şi comună aromânească în care să nu înflorească tot felul de meserii, precum croitoria, ceasornicăria, armureria, cuţităria, ferăria, argintăria, lemnăria, săpuneria, olăritul, ţesetoria, brânzăria, pielăria, căldărăria, etc.

Cine nu cunoaşte fineţa cu care lucrează argintul şi aurul Aromânul? Din mâna cui ies acele renumite obiecte de filigram în Orient, dacă nu din a sa? Cine altul decât Aromânul

1) Dr. *Istrati*, Macedonia, Bucureşti 1911.

excelează în cusutul mătăsăriilor cu argint şi aur în fireturi? Şi tot aşa bun lucrător este în chilimuri şi covoare aromâneşti, *linse* sau cu *floc*, care, atât prin duritate cât şi prin arta de a dispune colorile, sunt neîntrecute în toată Peninsula balcanică, servind de model ţesătorilor din Bulgaria şi Serbia.

Nici cărvănăritul nu trebueşte uitat, care, deşi a decăzut astăzi, erà în floare atunci când drumurile de fier nu existau, şi Aromânii înlesniau transportul, contribuind astfel la alimentarea şi îndestularea de tot felul a populaţiunei balcanice şi aducând prin modul acesta servicii mari civilizaţiei, contribuind tot deodată la întreţinerea unor legături continue între Românii dela Sud şi Nord.

Nu există ramură de negoţ cu care să nu se ocupe şi în care să nu realizeze adevărate succese.

Scurt şi cuprinzător, caracteristica Aromânilor este: a fi economi, cumpătaţi, activi, deştepţi şi foarte îndemânateci, neadormiţi şi de o tenacitate de admirat în scopurile şi ideile lor lor, luminaţi, morali şi pătrunşi de sentimentul datoriei.

Aromânii au pretins întotdeauna să trăească liberi, ca în evul mediu şi precum au trăit sub Turci până la 1769, bucurându-se de drepturile lor de veacuri, de privilegiile care le asigurà o vieaţă neatârnată.

Când aceste drepturi li s'au atins, din greşelile politice ale guvernanţilor turci, ei s'au răsculat ca unul. Au luptat necontenit aproape un secol, fie pentru apărarea acestor drepturi, fie pentru recucerirea lor când li s'au smuls.

Cum este firesc, pentru apărarea sau recucerirea lor, s'au unit cu toţi nemulţumiţii din imperiul turcesc. Uniţi cu Grecii, nu şi-au contopit totuş niciodată idealul lor cu al acelora. Luptară în contra dominaţiunei turceşti. Ei dau semnalul revoluţiunilor neîntrerupte în sec. al XVIII. Grecii profită însă de anarhia ce samănă răsculaţii aromâni o jumătate de secol (dela 1769—1821) pentru a căutà să se înfrăţească cu mişcarea aromânească şi punându-le în faţă *ideia creştină* îi cuceresc şi ajung, prin braţul luptătorilor aromâni, să capete neatârnarea Greciei.

Independenţa Greciei nu i-a satisfăcut. Masa Aromânilor rămâne tot nepăstuită. De aceea nici după aceasta nu s'au lăsat Aromânii. Ei continuă lupta până la 1854, când se calcă privilegiile comunelor aromâneşti Avela, Perivo, Sămărina şi le

împing la revoluţie; şi până la 1877/82, când din nou aceleaşi sate speră la recucerirea privilegiilor lor.

Şcoala română. Năzuinţele Aromânilor de a-şi recucerì frumoasele lor drepturi n'au reuşit pe calea armelor. Incercări s'au făcut din partea lor şi fraţilor din ţară, începând chiar dela 1860—1861, de a convinge pe Turci de enormele, de criminalele greşeli politice, ce le făptuesc cu Aromânii. Poetul macedonean Bolintineanu intervine la 1858 la Fuad Paşa, guvernor al Macedoniei, ca să-l convingă a luà din nou supt ocrotirea turcească naţiunea aromână, creindu-i şcoli şi biserici naţionale, organizând din Aromâni crearea unei miliţii pentru garda liniştei publice a trecătoarelor (aşà cum aveau aceştia şi înainte).

Şi tot aşà intervine la 1860—1861 C. Negri. Acesta se sileşte a îndupleca Poarta să ia măsuri pentru scăparea dela moarte ca naţie a Aromânilor din Macedonia, Tesalia, Epir, Albania.

La 1865 Apostol Mărgărit, prigonit cu înverşunare de nerecunoscătorul neam al Grecilor, pentru care Aromânii îşi vărsară sângele spre a-l liberà. deşteaptă atenţia Înaltei Porţi asupra pericolului ce ar rezultà din grecizarea Aromânilor.

Pe de altă parte patrioţii aromâni stabiliţi în România, ca Bolintineanu, Cazacovici, I. Goga, Z. Sideri, I. Caragiani, reuşesc să atragă tot interesul fraţilor din această ţară; se organizează în comitet, dimpreună cu uriaşii de aci, Tell, Boliac, Roseti şi alţii, şi chiamă din nou la viaţă naţională pe Aromâni.

Două sunt preocupările lor de atunci: să susţină şcolile române din Turcia şi să deschidă ochii guvernanţilor turci, ca să nu asculte de intrigile clerului grec, care s'a năpustit asupra redeşteptării Aromânilor cu toată furia.

Prigoniri. Voiu spune. că nu există şcoală română în acest turmentat pământ, care să nu se fi deschis fără lupte grele şi fără sacrificii de tot felul; dacă în sec. al XVIII şi începutul sec. al XIX Grecii se mulţumiau, în neputinţa de a întrebuinţa alte mijloace în contra culturei aromâneşti. a aruncà afurisenii, a ponegrì naţionalitatea şi limba lor, de astă dată nici un mijloc, oricât de ilicit, nu rămâne neîntrebuinţat în contra lor. Apostolii şi partizanii naţionalişti sunt târâţi în închisori. schingiuiţi, maltrataţi şi chiar ucişi.

Mai târziu cetele sălbatece de antarţi încep să înflorească, răspândind pretutindeni jalea printre Aromâni. Sate întregi sunt arse. Populaţiuni aromâneşti desarmate sunt atăcate şi ucise.

Cine ar vrea să-şi facă o idee cât de mică de grozăvia şi barbaria acelor cari pretind că aduc cultură şi civilizaţie, n'are decât să deschiză *cartea verde* a guvernului României, publicată cu prilejul conflictului greco-român şi va găsì un pomelnic întreg de prigoniri patronate de guvernul Greciei şi de Patriarhat. Imi repugnă a mai stăruì asupra lor.

Pretenţiile Aromânilor.

Pretenţiile Aromânilor decurg din însuşi trecutul lor. Am spus mai sus, că numai Albanejii şi Aromânii s'au bucurat de neatârnare în sânul imperiului turcesc.

Multe sunt legăturile de înfrăţire şi chiar de înrudire dintre aceste două neamuri. ştiut fiind pe deoparte că un fond tracoiliric stă la baza plămădirii noastre naţionale: iar pe de alta existând între ele înrudirea de limbă, căci nu trebueşte uitat un lucru: Trunchiul limbei albaneze este latinesc, cu toate că morfologia sa nu este latină, ci proprie, ilirică. Invăţatul albanezist Gustav Meyer nu se sfieşte să susţină că, dacă dominaţiunea română îşi urmà înrâurirea sa mai departe asupra Iliriei, astăzi, cu siguranţă, în locul limbei albanezeşti am fi avut încă un idiom romanic, la fel cu limba franceză, spaniolă etc. Dar şi aşà limba albaneză este considerată pe jumătate romanică. Ca atare este tratată de toţi romaniştii şi ocupă un loc de onoare în *Grundriss der romanischen Philologie,* întemeiată de savantul Gröber.

Am trăit în totdeauna în armonie cu acest element.

Avem aceleaşi aspiraţiuni, urmărim acelaş ideal: a nu fi înghiţiţi de masele slavo-greceşti.

Formăm la un loc majoritatea populaţiunei din Turcia. Trăim amestecaţi cu ei în unele părţi ale Albaniei, iar în Epir unde elementul aromânesc este compact, covârşim cu mult pe Greci.

Drept ar fi, ca uniţi cu Albanejii să constituim un singur stat, în temeiul respectării drepturilor naţionale, sau, când aceasta nu s'ar puteà, ţinându-se samă de drepturile noastre pierdute abia la 1854 cu totul, să formăm un stat cu totul a parte, în hotarele vechei noastre *Marea Valahie.*

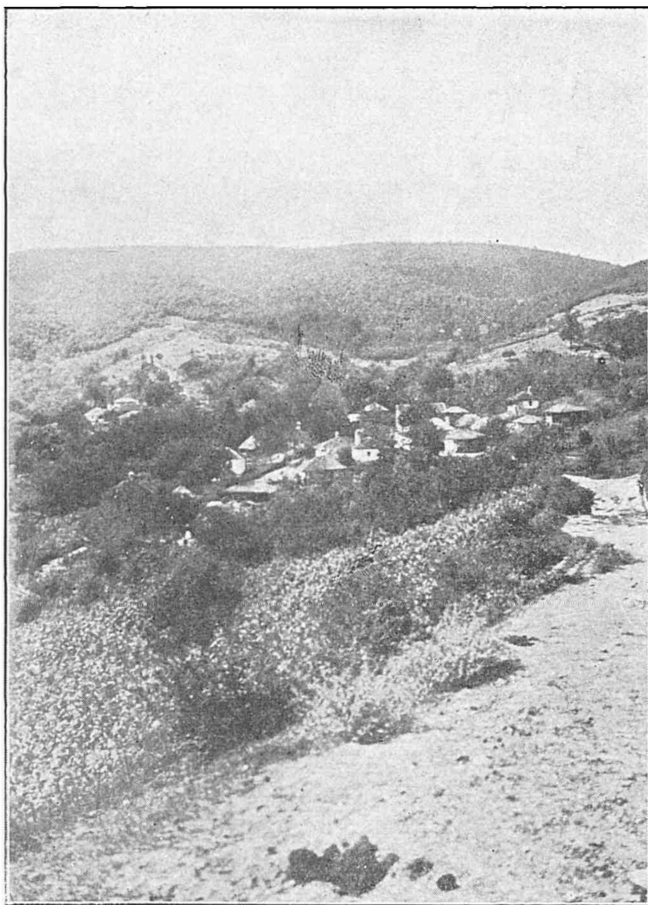

Fig. 6. — *Serbia*
Satul Mânăstiriţa (Craina)

Apoi să luptăm pentru autonomia Macedoniei, în care drepturile fiecării naționalități să fie garantate. Iar pentru a se pune capăt frământărilor, luptelor interne în noul stat autonom al Macedoniei, *să se impună* fiecării naționalități limba de acasă. Să se interzică cu desăvârșire proselitismul. Cine este Român sau Bulgar, să fie obligat să-și facă instrucțiunea elementară în limba română sau bulgară pânăla vârsta de 14 ani.

Fiecare națiune să se bucure de dreptul de a se folosi de limba sa în biserică, în administrație interioară, în justiție!

Numai așa poate fi pace în Macedonia.

Pericle Papahagi.

Probleme naţionale şi internaţionale

Doamnelor şi Domnilor!

Trebuind să vorbesc despre politica naţională şi cea internaţională cu care ea se leagă, mă gândesc întâiu că ţara despre a cărei soarte vorbesc este ţara lui Ştefan şi Mihaiu, este ţara de-a cărei vieaţă atârnă înflorirea întregului neam românesc şi mă cuprinde o sfială mare. Suntem profesori, nişte simpli profesori, cari arătăm aici, pe rând, ce suntem şi ce ar trebui să fim după sfârşirea evenimentelor care se desfăşoară deocamdată numai la Sudul Dunării. Dar îmi zic: Deşi numai profesori, suntem şi noi schintei din sufletul naţiunei; inima noastră nu-i mai seacă de patriotism decât a celor ce fac istoria noastră din aceste zile; vorbim ca indivizi al căror glas se va sumà cu al celor ce la fel gândesc, cântărind astfel cât *poate* cântări acolo unde socoteala se face cu tot ce naţia produce, simte, voeşte.

La începutul războiului balcanic noi toţi am simţit o nelinişire tristă. Revoluţiunea şi contrarevoluţiunea turcească ne lăsase sentimentul trist că Turcia, contrapondul slavismului balcanic, ar puteà să sufere; tristeţea a adaos-o primele înfrângeri ale Turcilor. A interveni imediat nu eram obligaţi de nicio înţelegere internaţională; ar fi fost şi odios să intervenim contra unei politice oricum şi naţionale, nu numai de combinaţii mondiale şi străine de vieaţa popoarelor din Balcani. Stând locului şi aşteptând evenimentele ce vor veni *fără de noi*, se puteà să nu simţim neliniştea sufletească ce-am simţit-o?

Neliniştea s'a intemeiat şi se intemeiază incă şi pe lipsa de cunoştinţă amănunţită a situaţiei. Parlamentele noastre în vreme de pace au discutat foarte puţină politică externă: parcă ar fi suferit toate de o modestie bolnăvicioasă. Presa noastră, in enorma ei majoritate, nu şi-a făcut datoria de-a informà lumea complet, obiectiv. Diplomaţii noştri vor fi făcut diplomaţie scriind autorităţii lor, pledând pentru noi, dar pe seama naţiunei nu au scris nici ce s'ar fi putut scrie: studii. (Acum, în vitrinele librăriilor noastre. nu găsiţi decât o singură carte privitoare la Macedonia: a d-lui Burileanu). Militarii vorbesc în conferinţele lor, scriu, dar disciplina ii opreşte de-a vorbi despre actualităţi delicate. Şi astfel izvoarele serioase de informaţiune au lipsit publicului mare. De-aici o parte din neliniştea noastră tristă.

Avem insă o nădejde vagă: Acolo unde soarta ţării se hotărăşte cu sfatul bărbaţilor ei conducători, acolo trebue să fie şi claritate, şi curaj, şi siguranţa zilelor care vin [1]).

Şi acum să venim la chestiunile de care Liga culturală — deastădată mai mult „ligă" decàt culturală — trebue să se ocupe.

I. Poporul vagă să ştie ce se va alege de Macedonia cu locuitorii ei Aromâni şi dacă Dobrogea se va mări sau nu.

Chestiunile acestea ne-au impărţit in două tabere: una mică şi cu puţin suflet războinic, care nu cere nimic şi, precum se pare, ar refuzà chiar şi ce ni s'ar da de bună voie, să zicem — slabii; alta mare, care cere mult, să zicem — tarii.

In tabăra întâia se află. de mult incă, chiar şi distinsul şi energicul d. N. Iorga. De mult încă, dela 1905 d. N. Iorga spuneà că chestiunea Macedoniei nu priveşte „interesele vitale ale României"; că soarta viitoare a Macedoniei poate fi aşteptată cu linişte şi că România este mulţămită cu recunoaşterea din Mai 1905 a naţionalităţii aromâneşti. Ar urmà deci caşi acum să cerem doar recunoaşterea luată la 1905 dela Turci; ar mai urmà ca recunoaşterea să nu fie, ca în Ungaria,

1) Notă ulterioară: Ministrul Poincarè a spus că încă din primăvară ştià că se pregăteşte războiul. Celebrul publicist M. Harden a spus la Viena, într'un discurs la care asistă şi ministrul Berchtold, că regele României ştià din April de viitoarea „liberare a fraţilor subjugaţi" (Neues Wien r Tagblatt din 7 Dec. 1912, p. 15).

scrisă pe hârtie, dar suprimată în realitate; ar urmà ca în Macedonia să cerem numai o adiere de Elveţie orientală. Să cerem *numai* este însă-o ironie cu noi înşine; trebue să o impunem, dacă ţinem la ea şi dacă nu voim ca acolo să se realizeze ce, după gazete, a cerut Vizirului ambasadorul rus dela Constantinopol: adecă egala îndreptăţire a trei limbi numai: bulgară, sârbească şi grecească.

Ce va puteà să obţie guvernul ţării, nu ştim. Noi, poporul, pentru care interese vitale sunt şi interesele culturale şi de rassă, noi, educatorii spre intransigenţă naţională, cerem *toate* garanţiile trebuitoare desvoltării fraţilor noştri. De recunoaşteri pe hârtie, ca în Ungaria, nu voim nici să auzim. In acest sens ţara noastră a lucrat, a jertfit, a sperat în Macedonia; şi acum, când viforul pornit poate numai dela Petersburg (?) răstoarnă tot, noi să rămânem reci şi să asistăm cu resignare la dărâmarea operei noastre? Se poate? Aceasta n'ar atinge demnitatea ţării? Şi demnitatea ţării nu este interesul *cel mai vital* dintre toate? Este demn să nu îndrăznim sub Greci şi Sârbi şi Bulgari ce-am îndrăznit sub Turci?

Acum, de curând, părăsirea elementului român din Orientul Europei a luat o expresie şi mai clară. Acum se zice despre politica României faţă de vecinii balcanici, Bulgari şi Sârbi, [2]) că nimic n'a putut schimbà politica de buni vecini, nici chiar regimul de desnaţionalizare la care locuitorii lor români atât de numeroşi au fost supuşi pe malul drept al Dunării. Am rămas totuşi buni vecini, pentrucă avem o „solidaritate de interese" evidentă! Decât tot d. N. Iorga, care afirmă solidaritatea, spune că alianţa balcanică *se méfie de la Roumanie*, că ne-a exclus din rândurile ei, că pretinde că poate trăi şi fără de noi. Deci, zic eu, alianţa *nu* cunoaşte nicio solidaritate de interese şi rămâne să oferim noi singuri o alianţă, care nu ni se primeşte!

Vieaţa istorică nu se decide prin fapte izolate. De-aceea rămâne să-i vedem cum vor trăi fără prietenia noastră.

Primele semne că ei o vor ni s'au trimis prin presă. Ni s'au dat asigurări că interesele culturale ale Românilor din Bul-

1) *Geschichte des rumänschen Velkes*, vol. II, p. 373.

2) N. Iorga, Les Roumains et le nouvel état de choses en Orient (1912), p. 16 şi 18.

garia şi Macedonia vor fi cruţate; s'a vorbit despre şcolile lor şi despre un viitor episcop al lor; iar cât despre regat s'au amintit beneficiile economice, renunţarea pe veci la Dobrogea— aceasta este o glumă care descopere tendinţele de până acum— şi chiar şi o rectificare administrativă a graniţei [1]). Acestea sunt probabil minimul cu care Bulgarii voiesc să potolească spiritele înainte de venirea d-rului Daneff la Bucureşti.

Nu a fost prudent ca voci scumpe nouă să se asocieze *din capul locului* la încurajarea îndărătniciei bulgăreşti. dându-le *pretinse* argumente istorice şi politice pentru astfel de oferte!

II. A doua chestie este a Dobrogei.

Se poate că acolo s'a făcut o greşală: Nu am dovedit imediat după anexare că avem, ca Englezii ori cel puţin ca Austriacii Bosniei, talentul de a administrà cu dragoste şi exactitate colonia. Zic colonie numai întrucât vechea noastră ţară a trebuit să fie reîmpoporată şi redeschisă culturii noastre. Dar totuşi Dobrogea este o mare faptă culturală.

Când s'a anexat, d. D. A. Sturza întrebà in Senatul ţării: „Apoi care din noi ştie ce este Dobrogea?“, atât erà de necunoscută. Acum cine nu ştie? Cine ar părăsi-o astăzi?

Şi dacă nimeni n'ar părăsi-o, toţi trebuie să cerem măsuri, ca ea să fie şi asigurată: milităreşte, nu numai culturaliceşte. Dobrogea nu are graniţe sigure; aceasta s'a dovedit în timpul congresului dela Berlin şi după congres; a dovedit-o pentru noi Gh. Bibescu în „Istoria unei fruntarii“. Cartea aceasta merită să fie recitită tocmai în vremurile de faţă. În privinţa Dobrogei trebuie deci să conchidem: siguranţa ei n'o putem decide noi, ci numai statul-major al armatei; numai el este chemat să fixeze la limită pretenţiunile noastre în această privinţă.

La întrunirea dela Dacia a socialiştilor, d. Dr. Racovschi, cel mai autorizat Bulgar din ţară, a spus: „Este adevărat că Dobrogea ar puteà fi râvnită de Bulgari, pentrucă pofta vine mâncând“. Continuând figura d-rului Racovschi, putem zice: Cu cât Bulgarii vor mâncà mai mult din Turci, cu atât mai

1) Politische Korrespondenz din Viena. In acelaş timp corespondenţii din Viena ai ziarelor germane (v. e. *Frankfurter Zeitung*) sunt consecvent de părere că *nu va fi greu* să se împace interesele bulgare cu cele româneşti.

multă poftă vor aveà să mănânce şi din Români. Dr. Racovschi, revelaţie a rassei bulgare, a spus de unde ar începe poporul său·

Avem ori nu dreptate să afirmăm aşa dar că graniţa Dobrogei este în rândul întâiu o chestie de stat-major al armatei şi numai în al doilea rând o chestie politică?

Când toată lumea vede şi afirmă că în Orient s'a născut o *nouă putere militară*, când generalii — străini, fireşte — arată ce scădere se face în echilibrul militar cu o Turcie învinsă şi împărţită, când războiul cel mai mare care s'a dat vreodată poate să fie mult mai aproape decât se crede, noi să nu ascultăm de glasul militarului român, ci de al poetului politic?

Noi avem, ca vecini lipiţi şi păţiţi, şi un motiv special. În Balcani se mişcă *Rusia,* nu numai cei patru eroi ai peninsulei. Pentruca pace să fie între Sârbi şi Austriaci, Wilhelm al II-lea s'a adresat Ţarului, nu asasinilor dela Belgrad, de oarece Petersburgul mişcă pionii şahului militar din peninsula balcanică. Hartwig este al Rusiei; Ciaricof, inspiratorul alianţei balcanice, a fost al Rusiei. Iar, ca să cităm şi o intimitate, adăogăm că prinţul grecesc Constantin a spus prietenilor săi din Copenhaga (după *Die Zeit* din 1. XII. 1912) că *toată* campania a fost cunoscută şi aprobată întâiu la Petersburg. De unde vin deci toate neplăcerile sau chiar primejdiile care ar puteà să fie consequenţe ale actualului războiu? Nu din Rusia care şi-a rezervat ca sferă de influenţă Balcanul oriental? Şi concluzia noastră nu trebuie să fie: *Rusia este duşmanul?* Şi dacă-i duşman, nu trebuie să-l duşmăneşti pretutindeni unde apare?

Diplomaţii noştri poarte-se cum li se şade mai bine. Noi, care exprimăm sentimentul ţării, nu avem nevoie să ne impunem nesincerităţi diplomatice. Noi repeţim: Rusia este duşmanul nostru; Rusia este astăzi şi unul din duşmanii temuţi ai triplicei. mai mult temuţi decât serioşi.

Erà deci firesc ca cei ce ne-au recomandat desinteresarea pentru Balcani, să ne recomande şi frica de Rusia; mai mult, să ne recomande, chiar acum, şi un atac moral în contra Austriei!

Dar noi facem de mult *altă* politică. Şi dacă recomandările amintite nu sunt primejdioase, este totuşi bine să ne dăm seamă pentruce am făcut până acum o politică de prietenie

pentru triplică şi pentruce nici astăzi nu putem face altă politică externă.

III. Dela 1881 până astăzi sunt aproape 32 de ani; de 32 de ani ne-am întors cu faţa către triplică; şi se ştie pentruce: Pentrucă răpirea Basarabiei ne-a dovedit că nici ca amici Rusia nu ne cruţă, dacă interesul ei cere strivirea noastră.

La 1881 (la 1 Ianuarie) s'a publicat acel articol de revistă *(Deutsche Revue)* în care d. T. Maiorescu pledà fără emoţie, rece, fără strălucire stilistică, pentru căutarea sprijinului existenţei noastre în „sfera de acţiune a poliglotei Austrii", cum zise D-sa (în *Discursuri*, vol. III, p. 6). Articolul dela 1881 îi fusese inspirat de sentimentul de oţărire — produsă de răpirea Basarabiei — şi de conştiinţa solidarităţii cu aspiraţiunile culturii europene. D. T. Maiorescu se împiedecă, ce-i drept, şi de Ungurii „imprudenţi" (Numai?!) în politica lor faţă de naţionalităţi, dar fiind convins că neutrali nu vom puteà fi şi văzând că va trebuì să alegem intre Rusia nimicitoare şi Austria ocrotitoare, alegeà pe Austria. „Tot ce pierde Rusia din influenţa ei în România trebuie să câştige Austria". D. T. Maiorescu aveà chiar şi curajul să adaoge că la nevoie „vom atacà ori ne vom apărà *singuri* până să ne vie ajutor". Nu ştiu dacă d. Titu Maiorescu îşi va aduce aminte şi de această idee, când va zărì în curând bastonul de mareşal dela Neva...

Trecură zece ani.

D-l D. A. Sturza publică la 1890 studiul său etnic şi politic *Europa, Rusia şi România*. Analizând planurile panslaviste, calculând numărul şi puterea *întregului* element românesc, cuprinzând şi sorţii viitorului, d. Sturdza ajungeà la concluzia următoare: „Astfel toate interesele, toate aspiraţiunile, *precum şi toate temerile* conduc regatul român a se ferì de Rusia şi a rămâneà strâns legat cu Occidentul; iar criteriul cel mai sigur al unei politici naţionale este ca *România să nu servească nici direct, nici indirect planurile cotropitoare ale imperiului rusesc*, pentrucă realizarea acestora ar fi desfiinţarea şi nimicirea statului român."

Să se însemneze cuvintele însemnătoare: nici direct, nici indirect.

Mai trecù un an.

D. Take Ionescu publică o sprintenă broşură *La politique*

étrangère dela Roumanie (Bucarest, 1891), o broşură interesantă şi prin faptul că ea se ocupă şi cu eventuala confederaţie balnică, nu numai cu opoziţia între Rusia şi România.

Şi d. Take Ionescu erà de părere că „existenţa noastră este incompatibilă cu realizarea idealului rusesc, că duşmănia lui nu va încetà decât atunci când va reuşi să ne suprime". Acesta este cursul politic al imperialismului rusesc. Precum în curând Rusia va pune mâna pe toată Armenia, ca să nu mai fie Armeni ruseşti şi turceşti; cum ar voi să pue mâna pe Polonii Galiţiei, ca să-i poată apăsà pe toţi Polonii; aşà ar puteà să viseze într'o zi că Basarabenii s'ar puteà simţi mai bine în tovărăşia fraţilor lor... de încorporat a doua zi. În faţa primejdiei imperialiste noi nu putem fi neutrali, continuă şi d. Take Ionescu. Ar fi o prostie, sublimul prostiei; căci n'ar fi nici posibil; în tot cazul ar fi o capitulare. Desigur: Popoarele tinere au nevoie să-şi exerciteze corpul, ca copiii cei mici; să meargă, să crească, înainte, *numai să meargă*, pentrucă numai aşà vor desvoltà energia lor. Cine nu capitulează luptă cu duşmanul său; noi cu Rusia. Cine-ar puteà să ne ajute? Confederaţia balcanică, de sigur. Dar cu o confederaţie balcanică nu noi putem merge, dacă ea face o politică externă rusofilă. Dacă statele balcanice sunt rusofile, noi nu putem primì confederaţia. Punând întrebarea: Ce politică fac astăzi statele balcanice, nici nu mai răspundem: Se vede bine. Trecem deci înainte. D. Take Ionescu, părăsind problema confederaţiei, face şi al doilea calcul, fără privire la ea. Noi vom fi cu cei ce vor înscrie pe drapelul lor resistenţa contra invasiunei dela Nord, zice D-sa. Însă astăzi drapelul rezistenţei îl poartă puterile centrale ale Europei; deci noi pe ele le vom urmà. Dacă drapelul va trece în alte mâni, d. ex. în ale confederaţiei balcanice, vom sosi şi noi supt el. Sosirea aceasta pare astăzi departe încă.

Iată deci cum trei miniştri au făcut în realitate şi au susţinut în literatura noastră politică solidaritatea cu triplica.

Adaug şi al patrulea nume. Adaug pe al patrulea bărbat, la care ţinem şi care erà la 1905 de aceeaşi părere cu T. Maiorescu, cu D. A. Sturza şi cu Take Ionescu. Este d. N. Iorga.

N. Iorga *(Geschichte des rumänischen Volkes*, II-er Band, p. 368-370)ziceà: „Apropierea Rusiei de Franţa — realizată

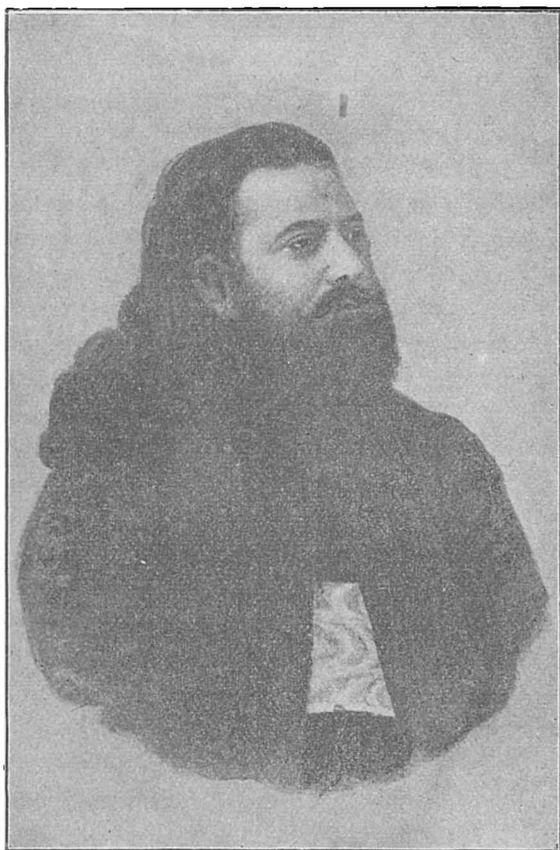

Fig. 7. — *Serbia*
Un preot român din Serbia

după războiul cu Turcii — a fost un fapt cunoscut în curând tuturora. În fața posibilității ca noii amici să 'ncheie o alianță, puterile până acum rivale trebuiră să se înțeleagă; și de mult încă sfaturile Germaniei nu erau numai prețuite, ci și ascultate în Roma. Chiar din Februarie 1883 ministrul de externe al Italiei descoperì faptul, că puterile Europei centrale au încheiat un tratat în vederea păstrării păcii".

Urmează, imediat și în legătură, pasajul despre atitudinea României:

„Însă încă din 1881, conducătorul noului curs în cultura română, Titu Maiorescu, care fusese odată (1876) ministru, arătase într'un articol apărut în „Deutsche Revue", că acum, după ce visurile de neutralitate s'au risipit cu totul și după ce alianța cu coreligionarii ruși și-a dat pe față avantajele, *poziția izolată a României ar însemnà un pericol mare și împiedecător al oricărui succes* și este o necesitate, care exclude orice hotărîre pe temei de sentimentalități, ca România să se sprijinească pe acel stat care nu are niciun interes real să-i tulbure desvoltarea ei.

„Atunci idea aceasta a fost aplaudată numai de puțini amici politici ai lui Maiorescu; conservatorii bătrâni luară o atitudine foarte rezervată; liberalii arătau cu degetul pe „trădătorii", cari pot fi sau Ruși sau Austriaci, dar niciodată Români.

„Cearta pentru Dunăre nu erà proprie să câștige aderenți pentru apropierea de Austria, *dar aceasta privià numai cercurile cu gândire superficială*, pe când alte cercuri găsiau chiar în ea un motiv mai mult pentru un astfel de pas; deoarece această apropiere erà unica soluție posibilă a chestiunei."

D. P. Carp fù trimis la Viena.

D-l N. Iorga continuă:

„În vara anului 1883 regele merse la Berlin și la întoarcere vizită pe împăratul Francisc Iosif, care-l primì cu toate dovezile de prietenie. Acum cercetă și Brătianu pe cancelarul austriac Kalnoky, apoi pe Bismarck și *înțelegerea* României cu Austria — *nu o alianță* — a fost *un fapt împlinit, spre binele păcii și al culturii*. După ce s'a întâmplat aceasta, *apoi pricepură și toți ceilalți miniștri următori ai regatului, că aceasta este unica politică folositoare* și au urmat-o cu credință.

„Politica aceasta sobră a fost lipsită de orice romantism;

ea nu înseamnă o înfrăţire de popoare. România nu-şi reneagă nici fraţii din Ungaria... Naţiunea nu pierde din vedere idealele depărtate, *poate nerealizabile...*".

Adaug şi al cincilea nume: al Regelui.

Textul citat din d. N. Iorga este influenţat de o pagină din memoriile regelui (Vol. IV, p. 413). Regele, îndurerat de pierderea Basarabiei, se convinsese că sentimentalităţile tradiţionale de *co*-ortodoxism sau de *co*-latinitate nu mai au rost în politică; că pacea de care avea nevoie ne-o garantà mai cu succes Germania; şi că întoarcerea spre triplică erà necesară. Ioan Brătianu erà de aceeaşi părere. Şi Regele şi Ioan Brătianu se duseră la Berlin, Viena sau Gastein, ca să puie bazele nouei orientări care *în afară (äusserlich)* se văzù abià la 1883, care erà deci, după însăşi vorba Regelui, mai veche decât 1883, care *va fi fost*, probabil, mai veche şi decât 1 Ianuarie 1881, când apărù articolul d-lui T. Maiorescu.

Este interesant că memoriile Regelui încetează tocmai la acest moment; că cel mai autentic martor neîntrerupt al curentului nou nu a mai dat nicio informaţie, lăsându-ne să judecăm numai pe temeiul faptelor de notorietate publică. Faptele acestea nu au nevoie să fie înşirate cu amănunte: Se ştie că împăratul Francisc Iosif a făcut o vizită ţării şi Regelui; se ştie că moştenitorul lui a venit la Sinaia; s'au înregistrat şi comentat de câteva ori vizitele făcute la Viena de Regele nostru: Nimeni nu a protestat.

Numai acum, de curând, ni se spune că ar fi o greşală să ne aruncăm într'o alianţă cu Austria, al cărei scop evident nu ar fi altul decât să ne facă să părăsim drepturile *naţionale* ce le-avem dincolo de Carpaţi, drepturi cari singure ne pot creà un viitor mai demn, mai mare. Celceziceà aceasta este o autoritate. Totuşi îmi ieau libertatea să afirm că de astădată Austria are *alte* scopuri, mult mai serioase şi mult mai însemnate şi pentru noi, nu numai pentru ea şi anume că astăzi grija Austriei este numai lupta împotriva strângerii brâului slav care ne va încinge şi pe noi. Şi mai afirm că grija brâului slav este atât de covârşitoare, încât la Românii săi nici nu se *poate* gândi astăzi.

Aibă Austria şi acel scop! Fie acuza adevărată, deşi ea priveşte numai pe Unguri. Austria este *însă* şi stăpâna me-

moriei noastre? Vom uità *noi* ce nu se *poate* uità? Copiii şi nepoţii noştri, pe care zilnic îi învăţăm tot înţelesul idealului naţional, vor uità? Şi dacă problemele noastre nu ne vor îngădui să ne avântăm cu fapta către cel mai înalt ideal naţional, generaţiile următoare nu vor fi mai sănătoase având-ul, dorindu-l şi înaintând spre el cu energii susţinute de el? Problemele generaţiilor nu se comandă, ci se ivesc. Este destul dacă ne preparăm pentru înţelegerea lor.

IV. O politică daco-romană *acum* ar fi o despărţire în două a neamului.

Se aud voci neoportune.

Domnul N. Iorga ne aduce chiar acum aminte că avem un ideal naţional „unic şi etern" pe care nu-l putem ajunge fără aliaţii noştri de peste Dunăre [1]. Iar pe d. Dr. C. Racowsky îl prinde chiar acum mila de „suferinţele fraţilor români din Transilvania". Pe acest domn, cu care noi nu voim să fim fraţi, îl înţelegem; mai greu pe d. N. Iorga.

Aruncaţi ochii dincolo. În Bucovina, din Rădăuţi, Suceava, Siret n'a lipsit un singur om care, primind ordin de chemare, să nu se fi prezentat imediat la regimentul său — zice o corespondenţă a „Dimineţii". Bucovinenii ţărani şi târgoveţi aleargă sub drapel, în contra Ruşilor. Iar un intelectual de ai lor cuprinde sufletul curentului popular într'un pasaj din „Universul" (18 Nov.): „Austro-Ungaria, uriaşa monarhie cu 50 de milioane de suflete, cari şi-au amestecat ţărâna pământului lor cu sudoarea şi cu sângele lor, aşteaptă liniştită şi hotărîtă un agresor. Dacă nu va venì, *ceea ce se crede mai mult decât sigur,* bine. Va îndrăznì însă să vie, atunci toată frica manifestată de tinerile soţii ale rezerviştilor încorporaţi şi gemetul unor pseudo-politiciani ocazionali se vor izbì în primul rând de stânca Bucovinii care îl va nimicì. Cu demonstraţiuni pentru pace şi cu manifestarea fricei de războiu şi a neîncrederii proprii încă nu s'a împiedecat vre-un atac inamic, ci numai cu fruntea sus şi cu cuvintele din bătrâni: „Tu-mi vreai ţara; vino de ţi-o iea!"

Bucovinenii şi Ardelenii vor luptà cu Ruşii şi noi — vom cochetà cu Bulgarii şi vom privi la Ruşi?!

1) Scrisoarea din „*Neamul Românesc*" dela 16 Nov. c.

Ardealul a vorbit în acelaş sens, în Camera Undariei. A vorbit prin Dr. A. Vaida, care, după „Românul“ dela 1. XII. 1912, a zis: „Cred sosită vremea, ca în legătură cu această chestie să spun câteva cuvinte şi despre iredentism, *dacoromânism*, panslavism şi pangermanism. Am fost învinuiţi. Eu n'am văzut însă agitator pangerman, ci am văzut numai bărbaţi germani, care se luptă pentru limba maternă şi pentru naţiunea lor; am văzut asemenea Slovac, Sârb, Rutean şi foarte mulţi Români. Dar fiecare erà străin de ideia iredentismului, erà străin chiar şi de dorinţa de a ne desface de ţară şi monarhie. Şi tot atât de străină este România faţă de acest gând. Expresia dorinţelor unui popor sunt şefii lui; în aceştia se cristalizează voinţa şi dorinţa publică; şi dacă în România ar fi o astfel de voinţă publică iredentă, atunci să nu credeţi dv., că munţii Carpaţi ar puteà să fie un destul de puternic meterez, care să poată opri svâcnirea inimilor şi dorinţa sufletelor. Tot aşà şi în acel caz, dacă noi am nutrì astfel de idei, acelea ar fi zmuls cu ele opinia publică din România. Dar tocmai faptul, că noi totdeauna am fost fii credincioşi ai acestei patrii şi că România totdeauna a fost în alianţă sau în cea mai intimă prietenie cu monarhia noastră, este cea mai incontestabilă desminţire a tuturor zvonurilor şi bănuielilor că noi sau fraţii noştri din România am face iredentism.“

Şi Ardealul este deci *încă* tot pentru împărat!

Pe cine voim să liberăm *acum*? Pe cine *nu* primeşte liberarea?

Bunul simţ politic ne va ţine uniţi şi de astădată. În faţa eventualului războiu cu Ruşii vom fi una şi toţi contra lor.

V. Observaţi în presă, în telegramele ce curg spre Bucureşti. *unde* apare tendinţa de a ne rupe de lângă triplică. Până azi *„Le Temps“* primeşte din *Petersburg* ştirea că guvernul român şi-a schimbat orientarea politică, că intimitatea cu triplica „va deveni curând ceva din trecut“, că România pleacă spre tripla înţelegere (Gazetele din 20 Nov.). Tot „Le Temps“ primeşte şi din *Londra* aceeaşi ştire, care-şi descopere şi izvorul: „După unele avizuri autorizate din Balcani“ România ar fi evoluat spre aliaţii balcanici, deoarece altă politică este incompatibilă cu revendicările sale asupra Românilor din Transilvania. În ziarul antidinastic din Bucureşti te-

legrama aceasta este publicată sub titlul: „Regele Carol dezaprobat de naţiune"! Din 15 Nov. porneşte dela *Sofia* telegrama a treia, rezumând un articol din oficiosul „Mir", care exprimă dorinţa ca România să intre în alianţa balcanică şi speranţa că este aproape ziua „când România va fi mândră de-a fi alăturea cu noi" şi când „în momentul critic" ei, Bulgarii, vor puteà fi pentru România mai folositori decât oricare altul.

Londra şi Petersburgul informează deci Parisul şi Sofia se descopere ca „avizul autorizat din Balcani".

Iar Sofia se pripì crezând că o idee fugitivă a d-lui N. Iorga este un crez al României.

Tripla-înţelegere ar fi avut o *mare* sărbătoare, dacă acest fior al ei ar fi devenit o bucurie constantă. Nu a devenit şi nu cred că va devenì decât după ce-i vom fi luat Basarabia pe care astăzi o ţine 'n jug şi Franţa şi Anglia, cari sunt cârjile tari ale Rusiei bolnave încă de frigurile japoneze şi ale revoluţiei.

VI. Cu ultimele idei am ajuns în centrul politicei *mondiale* şi la raportul în care noi ne punem cu ea.

În centrul ei stă de câteva zile declaraţia simplă şi hotărîtă a cancelarului german Bethman-Hollweg. El a declarat:

1) că Germania ţine la amiciţia statelor balcanice, mai ales din punctul de vedere economic;

2) că Turcia va fi susţinută ca factor economic şi *politic*; şi

3) că pe Austria o va apără contra oricărui atac ori de unde ar venì.

Tripla-înţelegere va chibzuì acum până unde poate înaintà fără să trezească furia teutonică şi ce trebuie să facă, dacă voieşte războiul general.

Intrucât o priveşte pe Turcia este remarcabil că Bulgarii şi-au făcut socoteala şi cu eventualul războiu general. „Mir" (din 30 Nov.) a discutat şi desfacerea Turciei prin războiul general şi a zis: Dacă el nu vine, vom deschide Turcia pentru comerţul nostru; dacă vine, pieirea ei este sigură şi aceasta ne va fi de mare folos! Dar nici nu-i nevoie de citaţii din „Mir". Erà în firea lucrurilor ca Bulgarii să cugete şi la războiul general, care până astăzi a fost pus de mii de ori în legătură cu eventualele evenimente din Balcani, cari se petrec acum.

Să ne întrebăm deci: Cui i-ar profită desfacerea Turciei şi vom şti atunci şi cine o prepară.

I-ar profită triplei-înţelegeri.

Iată cum concep Nemţii, creerul şi coloana vertebrală a triplicei, eventualul profit al triplei-înţelegeri.

Bismarck accentuă adeseori că marele contrast al lumi noastre este Anglia: Rusia. La congresul din Berlin s'a dat ultima luptă mare diplomatică între cele două puteri, dintre care Rusia treceă drept marele pericol al Indiei. Acum Japonia expansivă a primit să fie soldatul Angliei în Orientul extrem, a învins, s'a lăţit şi aşteaptă proximul prilej să se mai întindă încă. De aşà soldat şi Angliei i s'a făcut puţină răcoare în inimă. Deocamdată Rusia fù silită să caute o înţelegere cu Anglia. Ce grandios triumf al Angliei! Anglia, liniştită despre Ruşi, poate urmări cu paşi repezi consolidarea marelui său stat maritim. Din Canal până 'n Gibraltar, în Malta, în Cipru, în Egipet drumul este scurt: îl scurtează vaporul; este şi sigur: îl apără o flotă tare. Egipetul nu-i încă sigur şi trebuie să devie de veci, iar între el şi Ind este încă Arabia şi Persia. O cucerire îndrăzneaţă în Arabia şi 'n Persia ar produce un teritoriu neîntrerupt pânăla Ind. Şi Anglia îl va încopcià. Paul Rohrbach (un însemnat scriitor politic german) vede 'n minte clar cum odată trenul englezesc va luà la Beirut pe cei ce vor descălecà din Cipru şi Egipt şi-i va duce la Damasc, Palmira, Bagdad, încolo, înainte... ţinând piept cu concurentul german de pe linia Bosfor, Konia, Bagdad. Pentruca această evoluţie să fie cu putinţă, Rusia şi Franţa trebue să consimţă şi să lupte pe continent pentru marele negustor englez.[1])

Şi iată că înţelegerile se făcură. De mult încă.

În 8 Aprilie 1904 Anglia se înţelese cu Franţa într'un acord colonial, despre care Carl Peters (alt ilustru scriitor german) susţine că este cel mai însemnat acord al ultimelor decenii.[2]) Franţa recunoscù protectoratul de fapt asupra Egipetului, iar scriitori francezi (de ex. Morel) îl socotesc acum şi protectorat de drept. Franţa nu va mai fixà limită de timp ocupaţiei Egipetului, iar Anglia va face Franţei acelaş serviciu

1) Paul Rohrbach, *Deutschland unter den Weltvölkern*, şi: *Der deutsche Gedanke in der Welt.*

2) Carl Peters, *Zur Weltpolitik.*

în Maroc. Mână liberă! In aceeaşi zi se regulară şi graniţele, influenţele şi schimburile în Africa şi Asia. Anglia a fost generoasă cu Franţa: a *dat*. Nu ca să iea mai târziu de-aiurea?)

Şi iată că înţelegnrile se făcură. De mult încă.

In 31 August 1907 se făcû cu Rusia. Ce spectacol grandios! Ţarul şi regele Angliei tăiară Persia 'n trei, una mie, una ţie, una neutră, la mijloc: părţilor li s'a zis „sfere de influenţă", cu un viitor sigur. Afganistanului i se asigură independenţa, dar se hotărî ca Rusia să convorbească cu el prin Englezi. Şi Tibetul rămase întreg, dar cu el se va vorbi prin China. Ce claritate în Asia!

Numai despre Turcia nu se vorbeşte la lumina zilei. Dar ce s'a vorbit, se simte.

S'a vorbit la Reval în 9 Iunie 1908, trei ani şi cevà înainte de moartea lui Eduard VII. La Reval s'a decis ca dispariţiunea Turciei să înceapă din Balcani; ca Anglia să iea Arabia, Mesopotamia şi Persia sudică; în vreme ce Rusia se ve mulţumi cu Armenia. Curdistanul şi Persia nordică. Aliaţii mai mici vor primi cadouri mai mici, *douceurs*. Acestea se şi văd acum: *status-quo* în Balcani nu se poate susţine; Asquith nu poate să nu recunoască învingătorilor pământul câştigat; etc.

Revalul nu a rămas o enigmă neghicită. Austria prevăzătoare s'a grăbit să-şi anexeze definitiv Bosnia (27. II. 1909); Italia a plecat în Tripolis, unde i se dase de mult sfat şi învoeală să plece; iar junii Turci — mai fără noroc şi cu mai puţină minte — făcură o revoluţie, ca să taie cât se va puteà din pretextele amestecului străin. Ce trebuià să înceapă îndată după Reval, începù abia în toamna aceasta.

Incepătorii, Bulgarii, ştiu deci foarte bine ce fac când în „Mir" vorbesc ţării lor despre o eventuală desfacere totală a Turciei şi despre mai marele lor viitor în acest caz. Ei au la spate, cu nuanţe, cu cântăreli speciale, toată tripla-înţelegere care şi faţă de ei îşi apără, fireşte, întâiu interesele sale.

Când cancelarul Bethmamn-Hollweg declară acum că Turcia este pentru Germania şi nu factor *politic*, el spune acest lucru şi Balcanicilor şi triplei-întelegeri: Triplica nu va lupta deci numai pentru Austria sau Italia, ci şi pentru Turcia.

Aşà s'a lărgit şi s'a consolidat marele contrast în care noi stăm ca cei despoiaţi de Basarabia, ca cei ce vom puteà fi

încălcaţi mai uşor de nordica labă de urs, ca cei ce fatal vom pune o mână vitează ca împreună cu triplica să învingem un duşman mare, dar mai mic decât Plevna şi decât Mucdenul. Seria Plevnei şi Mucdenului nu s'ar puteà continua în Polonia?

Seria noastră ar putea fi: un cadrilater inexpugnabil în Sud; o serie de cetăţi straşnice, un val modern al lui Traian la Nistru; şi apoi vom cercetà şi dacă mai este nevoie să plecăm şi la munţi...

Domnul D. A. Sturzaziceà la 1890 şi ziceà bine: „Nu Românii vor provocà această luptă, căci ei nu au provocat nici-odată pe vecinii lor, dar când vor fi chemaţi, ei trebue să fie pregătiţi şi oţeliţi, gata a susţine lupta şi a *învinge!*"

G. Bogdan-Duică.

Fig. 8. — *Serbia*
Români ungureni în Zaiciar (omul din stânga e Sârb)

Cuvântările d-lui V. Arion

I.

Domnilor,

V'am chemat acì, ca să vă spunem că prin puterea faptelor de războî, prin izbânzile aliaţilor balcanici în contra Turcilor se va creà în curând în Peninsula balcanică o stare de lucruri, care pentru Românii din Macedonia va însemna ştergerea definitivă a fiinţei lor ca neam românesc, peirea pentru totdeauna a naţionalităţii române din Balcani, a acelui neam de oameni cari trăesc în văile şi munţii Macedoniei, Epirului şi Tesaliei de aproape două mii de ani, cari au întemeiat acolo împreună cu Bulgarii împărăţii, cari au urcat treptele tronurilor împărăteşti ca Ioaniţiu, cari au dat Grecilor eroi ai independenţei ţării lor, ca Colocotroni Vlahul, Românilor din Ungaria pe mitropoiitul Şaguna, nouă pe eroul Mihăileanu, şi cari, persecutaţi din toate părţile, ucişi de antarţi şi de comitagii, reuşiseră totuşi să-şi păstreze sub Turci existenţa lor de neam deosebit.

România are în acest dezastru care ameninţă pe Românii din Turcia o grea răspundere.

In faţa energiilor sălbatice, cari se deslănţuiau în preajma noastră, noi am stat nepăsători şi sceptici. Avântul spre o viaţă nouă, mai puternică şi mai bogată, care ca o furtună a cuprins pe vecinii noştri acum câteva săptămâni, pe noi nu ne-a atins, în noi n'a provocat nici o mişcare, nici o tresărire de voinţă.

N'am văzut şi n'am prevăzut nimic. Voinţa noastră a rămas nehotărâtă; idealul nostru neguros.

Şi astăzi când, prin jertfe de mii de vieţi, alţii au pus stăpânire de fapt pe ţinuturi în cari a strălucit altădată o viaţă românească şi unde şi astăzi trăesc atâţia Români, astăzi noi sântem reduşi să venim aci şi prin vorbe să căutăm să deşteptăm în Domniile-Voastre mânia pentru nedreptatea ce se face fraţilor noştri, grija pentru soarta ce ne aşteaptă şi pe noi în viitor.

Venim cu vorbe şi ne dăm seama cât de slab şi fără putere e cuvântul în împrejurările de astăzi.

Ne dăm seama că astăzi un soldat care ştie să mânuiască bine o puşcă face mai mult decât cel mai strălucit orator.

Aceşti soldaţi noi îi avem, puterea nu ne lipseşte. Dar ne-a lipsit la momentul hotărâtor omul care să ştie să se folosască, în profitul ţării şi al neamului, de această putere.

Guvernul nostru n'a auzit decât prea târziu bubuitul tunului în Balcani.

De unde vine această inacţiune a noastră?

Ne-am legat, Domnilor, prea mult de alţii, am primit faţă de ei o situaţiune prea dependentă.

Am luat fără nici o nevoie o atitudine de protejaţi ai unei mari puteri şi ne-am interzis astfel, fără niciun cuvânt, dreptul d'a vorbì noi, în numele nostru propriu, cu aliaţii balcanici pentru interesele noastre deosebite.

Vom aştepta acum conferinţa europeană, pentru ca, după ce vom fi puşi în faţa unui fapt împlinit, unor cuceriri consfinţite prin pacea dintre beligeranţi, să discutăm acolo, sub protecţiunea marilor puteri, revendicări insuficiente şi problematice, pe care le-am fi avut desigur mult mai largi, de am fi ştiut să afirmăm la timp individualitatea noastră separată şi de sine stătătoare.

Căci, D-lor, la conferinţă nu se poate discuta chestiunea balcanică decât în complexul ei şi din punct de vedere al intereselor marilor grupări ale puterilor europene, iar noi avem interese ale noastre proprii în Balcani.

In Balcani noi avem înainte de orice un mare interes, care e acelaş cu al popoarelor aliate: triumful principiului naţionalităţilor.

Dar să fie triumful principiului întreg, desăvârşit, aplicat tuturor, fără deosebire de neam sau de biserică!

Avem un interes, vital pentru noi, ca peste tot şi oriunde şi mai cu seamă împrejurul nostru acest principiu al naţionalităţilor să triumfe.

Acestui principiu îi datoresc popoarele balcanice rechemarea lor la viaţă. Ele nu pot călca acest principiu fără a sdruncina temelia pe care e clădită viaţa lor de stat.

Ceeace Sârbii, Bulgarii, Grecii cer pentru dânşii nu pot refuza Românilor şi Albanezilor.

Un naţionalism care întunecă sentimentul dreptăţii este o monstruozitate: el dă pe faţă barbaria reală, sălbătăcia înăscută a celor ce vorbesc în numele lui.

Se va zice: aliaţii sânt biruitori şi dreptul celui mai tare vorbeşte! Ar fi o crimă; sper: o imposibilitate. Nu se poate hotărî despre viaţa popoarelor numai prin faptul brutal al războiului!

Principiul naţionalităţilor în puterea căruia au fost chemaţi la viaţă Bulgarii, Sârbii, Grecii nu este numai un principiu de luptă. Energia pe care ei o deşteaptă nu trebue pusă numai în slujba egoismului de rasă.

Principiul naţionalităţilor este una din *formele culturii morale* europene, o formă a acelui sentiment rafinat al echităţei, care cere respectul dreptului fiecăruia.

Peste acest respect al dreptului fiecăruia, al dreptului Românilor din Turcia, nu pot trece astăzi Grecii, Sârbii, Bulgarii, numai pentru că o întâmplare fericită a făcut ca faptul brutal al biruinţii sa fie astăzi de partea lor.

In orice caz, România nu poate lăsa ca acest principiu, care este *toată viaţa sa de astăzi*, *toată nădejdea ei de mâine*, să fie călcat în momentul când la sudul Dunărei se ridică state puternice, ale căror gânduri ea nu le poate şti.

Trebue să avem îndrăzneală luptei astăzi, dacă nu vrem să avem mâine desnădejdea înfrângerilor sigure!

II.

Domnilor,

Sânt acum câteva săptămâni, la începutul războiului bulgaro-turc, s'au petrecut la Şiştov, în Bulgaria, următoarele fapte:

Era ziua plecării din Şiştov, cu destinaţie pentru graniţa turcească, a regimentelor de infanterie 33 activ şi 54 rezervă. Aceste regimente sunt compuse aproape exclusiv din Români.

Ziua plecării regimentelor de infanterie 33 şi 54 a fost o zi de sărbătoare la Şiştov. Magazinele s'au închis, oraşul a fost împodobit cu flori şi steaguri bulgăreşti.

In biserica cea mare a oraşului s'a făcut slujbă dumnezeească şi preoţii au ingenuchiat cerând lui D-zeu izbândă pentru Bulgaria.

După slujba dumnezeească s'a urcat în amvon preotul Ştefan Milanoff şi din nou s'a rugat ca crucea să biruească semiluna.

Dar preotul Stefan Milanoff a spus atunci că cei mai mulţi soldaţi din trupele din garnizoana Şiştovului sunt Români, şi preotul bulgar a lăudat pe soldatul român, care e viteaz şi patriot. El a amintit şi de vitejia ostaşilor români, cari au căzut la Plevna şi au cucerit cu viaţa lor libertatea poporului bulgar.

Colonelul regimentului de infanterie activ No. 33, Ciacaroff, a luat atunci cuvântul şi a spus că e mândru că are sub comanda lui soldaţi români.

Eroismul soldatului român s'a dovedit la Plevna şi s'a mai dovedit eroismul soldatului român, *luptând pentru Bulgaria*, şi în războiul cu Serbia din 1886, a spus colonelul Ciacaroff.

Şi aşa, cu mari laude pentru vitejia lor, au plecat pe câmpul de luptă Românii din Şiştov, însoţiţi până la porţile oraşului de o mulţime entuziastă, care-i acoperia cu flori şi cu urări de izbândă.

Curând după aceea regimentele româneşti din Bulgaria au intrat în luptă; ele au săvârşit la Kirkilisse şi aiurea acte de adevărat eroism, şi azi cei mai mulţi din soldaţii români dorm somnul cel vecinic pe câmpiile sângeroase ale Traciei.

Domnilor, nu pentru prima oară mor vitejeşte în războae soldaţi români pentru cauze cari nu sânt ale lor. In Caucaz, la Custozza, la Kirkilisse Românii îşi dau viaţa într'o nebunie de jertfă pentru alţii. Şi pe când dânşii cad cu miile în războaele de cucerire ale altora, d'abia dacă trece pe feţele impasibile ale ţarilor şi ale împăraţilor, cari îi trimit la moarte, o umbră slabă de mulţumire.

Ca Cesarii romani de altădată, cari d'abia aruncau o privire ostenită pe gladiatorii cari muriau în arenă, aşà d'abia îşi apleacă ochii,—nici odată gândul, nici inima — împăraţii şi ţarii către ostaşii români, cari cad pentru desăvârşirea visurilor lor de mărire.

Nu credeţi, Domnilor, că prea mult ne-am jertfit pentru alţii, că a venit în fine vremea ca cel puţin soldaţii *români* să nu mai lupte decât pentru cauze româneşti ?

A venit vremea ca sângele preţios al acestui neam să nu mai curgă pentru cauza duşmanilor noştri!

Toate puterile neamului pentru ţara românească, pentru neamul român!

Să avem mândria cauzei româneşti! Şi să înţelegem că e mai nobil, mai sfânt, să luptăm pentru neamul părăsit şi apăsat al Aromânilor din Macedonia, pentru ţara noastră, decât să ne pierdem în valurile unei armate împărăteşti, oricare, luptând pentru idealuri cari nu sânt ale noastre!